

Др Смиљана ЂУРОВИЋ

## СПОЉНА ТРГОВИНА И УЧЕШЋЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ НА МЕЂУНАРОДНИМ САЈМОВИМА

(Аналитичко истраживање структуре трговинске  
политике Југославије 1918-1941)

### ОПШТИ ДЕО

Поред историје индустрије историја трговине чини фундаменталну историјску структуру модерног дома. Заправо, обадве ове структуре су много старије и досежу дубоко у историју људи на планети. Трговина је присутна као појава и структура у најдубљој познатој историји, у временима када има облик натуралне размене, која се у првобитном облику задржала понегде и до данашњег доба, аутентично или измењено. Обадве ове структуре одређују не само целокупну привреду, него утичу пресудно и на формирање друштвених слојева историје као и културу. Од велике је важности зато отварање ових тема за истраживање од стране историографије када је у питању Краљевина Југославије, тј. почетна фаза развоја и постојања југословенске државне интеграције у првој половини 20. века. Истраживачи савремене историје, тј. историје прошлог века, усамљено су, као на пример Вук Винавер, урадили озбиљне студије о трговачким односима Краљевине Југославије са појединим европским земљама, али то није довољно за разумевање историје 20. века на нашим просторима, посебно не за разумевање опште историје и порекла узајамности историјских појава.

Од битног је интереса за даља истраживања импут који иде из привредних структура Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а остао је забележен у „*Извештају о раду Београдске трговачке ком-*

ре у 1925. години”, који усмерава пажњу истраживача на узајамност историјских догађања на нивоу опште и националне историје.

Говорећи о почетку привредне кризе, која почиње 1925. и у вези са тим њеног утицаја на трговину, у „Извештају” стоји:

„При томе треба нарочито нагласити, да привредна криза не представља никакву *изванредну и необичну ретку* појаву у привредном животу народа. Криза у привреди не значи исто што и криза у болести човечјег организма. То није онај критични момент када се организам бори између бити и не бити, и више нагиње ономе не бити него ономе бити. *Под привредном кризом ваља разумети мањи или већи поремећај између понуде и потражње, који повлачи за собом низ неугодних последица.* Схваћена тако, привредна криза је малтене *нормална* привредна појава у привредном животу свих народа па и целог света. Има економиста који чак доказују да се она обавезно јавља сваких десет година. Привредна криза у нас је у великој мери *саставни део светске привредне кризе.* Јер свет је данас привредно толико међусобно повезан, да нема важнијег привредног догађаја у једној земљи, који нема одјека и у привреди неких других земаља.”<sup>1</sup>

Учешће Краљевине Југославије на међународним привредним сајмовима 1918-1941. године баца посебно светло на велико питање компетенције југословенске привреде у односу на привреду најближег окружења, али и целог света. Ово је посебно важно јер се односи на почетни период развоја модерне југословенске државе прошлог века, у време када се она борила унутар себе са проблемима модерне интеграције, и показује колико и како је успевала да их савлада, да би њена трговинска политика могла равноправно да конкурише у балканским, европским и светским размерама. Исто тако, анализа и истраживање ове појаве омогућава установљавање чињенице о томе да ли је, и колико, трговинска политика Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије, била фактор интеграције ове у модерне токове историје. Изучавање ове појаве најбоље од свих појава унутар ове структуре показује и колико је и да ли је југословенска држава била модерно организована, као и које смернице у том правцу су биле најизражајније. Само учествовање на међународним сајмовима

<sup>1</sup> „Извештај о раду Београдске трговачке коморе у 1925. години”; Београд, 1926, 23.

Југославију уврштава у ред држава које су пратиле модерне токове привредног живота тадашњег света.

Пребукираност историографије темама из политичке историје од увек је, а данас посебно, замагљивала јасност сагледавања и објашњавања суштине историјских збивања, свдећи је само на субјективистичко тумачење, и то веома поједностављено и шематизовано. Како не постоји ниједна општа озбиљна студија о историји трговине на целокупном интегрисаном југословенском простору у периоду прве половине 20. века, то ван посматрања проблема интеграције остаје најбитнији елеменат и полуга модерне историје, а то је трговина када се ради о интеграционим процесима. Није јасно како се онда могу изводити закључци најразличитије врсте, аматерски и тзв. научни, о успешности или неуспешности, потреби или излишности, чак и „грешци историје”, када је у питању југословенска интеграција тога времена.

Трговинску политику Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, од 1929. године Краљевине Југославије, водило је Министарство трговине и индустрије преко посебних одељења за унутрашњу и спољну трговину.

Петнаестог новембра 1929. године донет је закон по којем је био основан *Завод за унапређење спољне трговине* као орган Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије. Посао му је био да се бави привредном обавештајном службом и проучавањем страних тржишта ради унапређења трговачких односа са иностранством, а првенствено за унапређење извозне трговине. Завод је у то време имао, међутим, ограничена средства, што је ограничило и његов рад, па су на његов рад из привреде стизале многе замерке.

На иницијативу министра за трговину и индустрија Милана Врбанића дошло је 1937. године до реорганизације Завода. Ова реорганизација је протумачена као нова државна интервенција у спољној трговини, али је сумња била отклоњена између осталог пројектом о оснивању једног савета, у којем би привредне коморе и друге корпорације биле заступљене, и чији би задатак био да контролише организацију и рад свих појединих стручних одсека Завода за унапређење спољне трговине.

Двадесет седмог марта 1937. новом уредбом Заводу су дати много шири задаци. Поверено му је и спровођење трговинских уговора и специјалних аранжман, као и законских прописа и наредби, којима се регулише спољна трговина. Од тада је требало да Завод

контролише и све компензационе послове са иностранством, који су у то време дириговане привреде и спољне трговине имали нарочиту важност.<sup>2</sup>

У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца је постојао и посебан Уред за контролу извоза стоке, као и Централна комисија за воће и Уред за опијум. Ове установе су укинуте 1937. године, а место њих од тада постоје посебни одсеци у Заводу за унапређење спољне трговине.

У оквиру Завода се налази и Трговачки музеј, а страна трговачка представништва, у то време су у: Прагу, Бечу, Берлину, Риму, Паризу, Милану и Тел Авиву. Трговачки музеј је основан 1930. године и задатак му је био да ради на пропаганди југословенских производа у иностранству, пре свега. Он је учествовао у организовању званичног представљања државе на међународним сајмовима. У време Велике економске кризе Трговачки музеј је тако учествовао у пропаганди привреде на међународним сајмовима у Италији, Француској и Грчкој, на сајмовима у Милану, Барију, Лиону и Солуну. У Барију је Југославија 1931. године учествовала први пут. Од оснивања Музеја 1930. године до краја 1932, овај музеј је организовао званично учествовање наше државе на 13 сајмова и две изложбе. Године 1931. из Југославије је учествовало на сајмовима 98 излагача.<sup>3</sup> Ово, свакако, баца нешто другачије светло на саму Велику економску кризу, при чијем само спомену се робује увреженој предрасуди да је све стало у привредном животу.

Завод за унапређење спољне трговине Министарства трговине и индустрије објављивао је посебне публикације под називом „*Спољна трговина*”, које су заправо биле годишњи извештаји Завода сачињени на основу званичне државне статистике. Извештаји су приказани по групама производа, и то у виду дијаграма ради лакше прегледности кретања југословенске извозне и увозне тргови-

<sup>2</sup> „*Извршена је реорганизација Завода за унапређење спољне трговине*”, „*Политика*”, 18. IX. 1937, 6. Велики број текстова је у листу „*Политика*” и другим објављен о сајмовима и изложбама. Посебно је много писано о Изложби у Паризу 1937. године. За сагледавање психо-социолошког миљеа земље скрећемо пажњу на чланак „*Балканци на светској изложби у Паризу*” („*Политика*”, 23. IX. 1937, 6),

<sup>3</sup> „*Спољна трговина*”, Извештај Завода за унапређење спољне трговине за 1932. годину, Издање завода за унапређење спољне трговине Београд, Београд, 1933, 674.

на. Лако су уочљиви тада главни југословенски извозни производи. Њих је приказивао на сајмовима, али и интерној поставци у Београду Трговачки музеј независно од приватних излагача. Главни југословенски извозни артикли били су: дрво, цереалије, руде и стока.

У извештајима су дати подаци и о извозу у главне југословенске потрошачке земље и увоз из главних земаља из којих је Југославија увозила. Завод је сакупљао и податке који су могли да користе у практичним пословима југословенским извозницима. То су били подаци: 1) о златном важењу за националне новчане јединице, 2) преглед девизних прописа у појединим земљама, 3) царинске промене као и разне мере донете у земљама извоза.

Тако „Извештај” за 1931/32. годину садржи податке о спољној политици и спољној трговини указујући на главне смернице југословенске трговинске политике као и кретање југословенског извоза и увоза по групама производа и земљама, у целости и појединачно, са посебним освртом на трговачко-политичке мере, које су донете тих година у југословенским потрошачким земљама у погледу увоза главних југословенских извозних производа. Тиме је била испуњена дотадашња велика празнина у југословенској привредној литератури и створене могућности за даље систематско и стручно проучавање спољне трговине Југославије и њених потреба.

Извештаји садрже и податке о интерном раду самог Завода извештаје Трговачког музеја и извештаје Уреда за контролу извоза и стоке. Уочљиво је из извештаја Музеја да је у њему била стална изложба на којој је 1932. године излагало на пр. 264 излагача, да би се презентовали узорци југословенске целокупне индустрије. Овде се налазе и називи излагача у дугачком попису и то за области: 1) уметнички занати, 2) пољопривреда, 3) дуван, 4) руде, 5) шумарство, 6) прехранбена индустрија, 7) текстилна индустрија, 8) кожа, 9) хемијска индустрија, 10) железна индустрија, 11) папир и његове израђевине, 12) грађевинска индустрија и др.<sup>4</sup>

У „Извештају” за 1931/32. обрађене су следеће групе производа: 1) пољопривредни производи за храну и прерађевине од њих, 2) стока, сточни производи за храну и прерађевине, 3) производи шумарства и израде од дрвета, 4) минерали, метали и прерађевине, 5) биљне и животињске сировине и прерађевине од њих, 6) хемијски производи и др.

<sup>4</sup> Исто, 675-681.

У „Извештају” 1931/32. изложен је преглед спољне трговине по следећим групама земаља: 1) *европске земље*: Аустрија, Белгија, Чехословачка, Данска, Енглеска, Естонија, Финска, Француска, Холандија, Италија, Летонија, Литва, Мађарска, Немачка, Норвешка, Пољска, Португалија, Русија, Швајцарска, Шпанија, Шведска; 2) *балканске земље*: Албанија, Бугарска, Грчка, Румунија; 3) *Ближи исток, Африка и Далеки исток*: *Ближи исток*: Аден, Арабија, Додеканес, Ирак, Кипар, Малта, Палестина, Персија, Сирија, Турска; *Африка*: Абисинија, Алжир, Ангола, Египат, Еритреја, Јужноафричка унија, Канарска острва, Кенија, Конго белгијски, Конго француски, Либериа, Либија, Мадагаскар, Мароко, Мозамбик, Нигерија, Рио де Оро, Сенегал, Сиера Леоне, Сомалија британска, Сомалија италијанска, Сомалија француска, Судан британски, Судан француски, Тангањика, Триполис, Тунис, Занзибар, Златна обала; *Далеки исток*: Аустралија, Цејлон, Филипини, Хонгконг, Индија британска, Индија холандска, Индокина, Јапан, Кина, Малезија, Нова Зеландија, Сијам, Стр. Селментс. 4) *Северна и Јужна Америка (по „Извештају”)*: Канада, Сједињене Америчке Државе, Аргентина, Боливија, Бразилија, Чиле, Еквадор, Гватемала, Гујана британска, Хаити, Хондурас, Јамајка, Колумбија, Костарика, Куба, Мексико, Никарагва, Панама, Парагвај, Сан Салвадор, Уругвај, Венецуела.

Према интерном извештају Завода, кризне године 1932. и 1933. биле су „у знаку тешкоћа које су се стално повећавале, као последица мера у циљу ограничења увоза и заштите домаће радиности, предузиманих од разних земаља” које су представљале најважнија југословенска тржишта. У Заводу се сматрало да је „природно да је извозна делатност под таквим условима била знатно отежана”. Посебно се наглашавао проблем да југословенска производња „није довољно типизирана ни стандардизована и да мора да се бори са надмоћном конкуренцијом”, због чега је на тим тржиштима такође наилазила на све веће тешкоће. Последица тога је била потреба да се уложи много већи напори у одржавању страних тржишта и у истраживању нових, као и у прилагођавању извозних производа захтевима потрошачких пијаца. Завод је учинио одређене напоре у том правцу ограничен својим скромним средствима. Посебно је у току 1932. године развио јаку пропаганду у служби југословенске извозне трговине у унутрашњости земље и у иностранству.

У Заводу се сматрало да је првенствено потребно, с обзиром на надмоћну конкуренцију, учинити све на оспособљавању производа извоза и њиховом адаптирању захтевима потрошача. При томе је требало посветити посебну пажњу типизирању и стандардизирању, у ком погледу су учињени одређени почетни покушаји. Тако је у току воћне кампање 1932. године оно извожено у једнаким прописаним сандуцима. Нарочитој контроли је био подвргнут извоз хмеља. Донесен је те 1932. године и правилник за типизацију и селекцију кудеље, чиме је тај важан југословенски производ оспособљен за успешну конкуренцију на страним тржиштима. Завод је у сарадњи са америчким стручњацима организовао стручно испитивање бухача, ради чега је подигнута посебна лабораторија у Сплиту. У овом правцу је покренута и акција да се у Југославији развије стручно на широкој основи сакупљање и обрађивање лековитог биља за извоз.

Табеле које илуструју обим и карактер извозне и увозне трговине Краљевине Југославије дате су у одељцима текста који следи. Преузете су из поменутих књига извештаја Завода за унапређење спољне трговине Министарства трговине и индустрије, и других публикација, које су наведене у напоменама.

#### ИЗАБРАНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Овде ћемо дати податке о главним предметима увоза и извоза југословенске државе на почетку њеног постојања 20-их година прошлог века, као и посебне табеле о учешћу страних држава у спољној трговини Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.<sup>5</sup> Књиге извештаја Завода за унапређење трговине Министарства трговине и индустрије садрже подробне статистичке податке у посебним табелама и за касније време. Од изузетног су интереса подаци о спољно-трговинским односима са суседним балканским земљама, али и осталим, у време Велике економске кризе. Неке од тих табела даћемо и у следећем одељку. Нажалост, због скучености простора не можемо дати табеле о појединачним државама, које су такође веома интересантне, нпр. за спољно-трговинску политику са

<sup>5</sup> „Извештај о раду Београдске трговачке коморе у 1925. години”, Београд 1926, 21-39. Табеле су преузете у целини па је остала и ознака броја страница на којима се налазе у Извештају београдске коморе који напред наводимо.

Бугарском, Албанијом, Турском, Грчком, Румунијом, Аустријом или пак Сједињеним Државама Америке. Ово би захтевало посебна сложена истраживања, али и простор посебне велике студије.

ПРЕГЛЕД  
ГЛАВНИХ ПРЕДМЕТА УВОЗА И ИЗВОЗА У 1924. И 1925. Г.

**А. УВОЗ**

ИМЕНОВАЊЕ	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. увоза %	1925. г.	од укуп. увоза %
Памучне тканине: . . . . .	1,504.702	18,30	1,377.199	15,74
Италија . . . . .	604.174		508.228	
Чехословачка . . . . .	480.775		497.989	
Аустрија . . . . .	169.959		148.322	
Вунене тканине: . . . . .	583.773	7,10	616.483	7,04
Чехословачка . . . . .	197.432		213.738	
Италија . . . . .	176.177		139.821	
Аустрија . . . . .	66.350		103.766	
Предиво памучно: . . . . .	414.750	5,65	396.817	4,53
Италија . . . . .	170.477		147.323	
Енглеска . . . . .	107.513		107.278	
Грчка . . . . .	64.655		52.748	
Машине и Апарати: . . . . .	267.508	3,25	368.875	4,22
Немачка . . . . .	92.953		122.661	
Аустрија . . . . .	68.475		69.505	
Мађарска . . . . .	22.436		46.403	
Разни гвоздени предмети: . . . . .	309.713	3,77	350.876	4,01
Аустрија . . . . .	145.920		144.697	
Немачка . . . . .	54.619		91.038	
Чехословачка . . . . .	65.710		64.476	
Кафа сирова: . . . . .	221.083	1,46	277.649	3,17
Енглеска . . . . .	206.980		109.943	
Бразилија . . . . .	89		89.977	
Холандија . . . . .	1.606		30.705	
Угаљ свију врста: . . . . .	213.023	2,59	268.774	3,07
Енглеска . . . . .	107.078		124.385	
Мађарска . . . . .	13.085		52.964	



И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. увоза %	1925. г.	од укуп. увоза %
Италија . . . . .	43.048		34.267	
Енглеска . . . . .	25.590		21.335	
Памук сиров: . . . . .	157.586	1,92	173.457	1,98
Холандија . . . . .	11.311		64.349	
Индија . . . . .	55.240		37.550	
Италија . . . . .	28.239		29.872	
Превозна средства: . . . . .	116.723	1,42	153.205	1,75
Сједињене Америчке Државе	17.739		49.337	
Италија . . . . .	25.436		30.048	
Аустрија . . . . .	23.890		22.936	
Со кухињска: . . . . .	22.081	0,27	142.754	1,63
Румунија . . . . .	1.200		89.227	
Пољска . . . . .	10.346		25.514	
Тунис . . . . .	—		18.762	
Гвожђе непрерађено и полупрерађено:	125.159	1,52	120.320	1,37
Аустрија . . . . .	56.107		59.952	
Мађарска . . . . .	11.289		25.825	
Немачка . . . . .	16.216		17.424	
Петролеум: . . . . .	101.051	1,23	120.148	1,37
Румунија . . . . .	61.335		73.977	
Сједињене Америчке Државе	21.506		32.968	
Италија . . . . .	11.829		6.335	
Пиринач ољуштени: . . . . .	119.666	2,69	116.605	1,33
Италија . . . . .	95.280		99.716	
Енглеска . . . . .	18.695		12.609	
Грчка . . . . .	1.159		2.195	
Електротехнички предмети: . . . . .	107.317	1,31	108.868	1,24
Аустрија . . . . .	45.346		39.856	
Немачка . . . . .	33.709		34.307	
Мађарска . . . . .	10.247		16.723	
Вреће (цакови): . . . . .	71.724	0,87	104.794	1,20
Аустрија . . . . .	26.868		33.064	
Чехословачка . . . . .	16.264		32.641	
Италија . . . . .	15.896		20.536	

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. увоза %	1925. г.	од укуп. увоза %
Уља бильна без разлике: . . . . .	103.460	1,26	97.551	1,11
Енглеска . . . . .	34.169		26.831	
Данска . . . . .	13.768		12.725	
Италија . . . . .	10.297		12.370	
Гвоздени лим: . . . . .	104.047	1,27	96.936	1,11
Чехословачка . . . . .	87.339		33.269	
Аустрија . . . . .	21.881		18.434	
Енглеска . . . . .	11.846		12.813	
Све врсте пшенице, раж и крупник:	8.931	0,10	91.162	1,04
Италија . . . . .	659		26.648	
Сједињене Америчке Државе	–		24.804	
Мађарска . . . . .	2.765		20.210	
Шине, жељезн. материјал за мостове кровове и радионице . . . . .	55.412	0,67	90.632	1,04
Немачка . . . . .	10.363		43.566	
Аустрија . . . . .	16.739		21.757	
Мађарска . . . . .	11.388		16.612	
Обућа кожна сем опанака и чизама:	47.493	0,58	76.043	0,87
Чехословачка . . . . .	18.903		49.169	
Аустрија . . . . .	20.855		17.215	
Немачка . . . . .	4.660		4.948	
Шивена роба вунена: . . . . .	46.013	0,56	75.953	0,87
Чехословачка . . . . .	15.690		32.871	
Аустрија . . . . .	24.349		31.726	
Немачка . . . . .	1.751		5.529	
Чарапе и рукавице памучне: . . . . .	74.249	0,90	70.295	0,80
Немачка . . . . .	31.111		27.519	
Аустрија . . . . .	17.868		16.152	
Чехословачка . . . . .	15.324		13.150	
Ћон и њему сличне коже: . . . . .	114.781	1,40	64.350	0,74
Аустрија . . . . .	53.019		18.976	
Мађарска . . . . .	11.269		12.334	
Чехословачка . . . . .	28.902		8.943	
Бензин без разлике: . . . . .	47.165	0,58	62.956	0,72
Румунија . . . . .	27.681		51.823	

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. увоза %	1925. г.	од укуп. увоза %
Италија . . . . .	10.296		4.723	
Сјед. Ам. Државе . . . . .	6.009		4.717	
Коже чињене за обућарску и седларску потребу: . . . . .	65.939	0,80	62.448	0,71
Немачка . . . . .	13.035		18.708	
Аустрија . . . . .	28.324		18.029	
Француска . . . . .	11.578		8.839	
Тканина ланена и кудељна: . . . . .	75.215	0,91	62.269	0,71
Чехословачка . . . . .	57.155		40.456	
Аустрија . . . . .	5.362		8.522	
Италија . . . . .	6.084		5.933	
Честа свилена тканина: . . . . .	30.491	0,37	61.053	0,70
Аустрија . . . . .	10.489		22.091	
Француска . . . . .	8.058		16.310	
Швајцарска . . . . .	4.356		8.468	
Вуна овчија . . . . .	26.772	0,33	58.935	0,67
Француска . . . . .	10.897		17.534	
Грчка . . . . .	7.703		12.173	
Мађарска . . . . .	300		7.810	
Плави камен: . . . . .	26.282	0,32	58.689	0,65
Италија . . . . .	16.001		45.326	
Мађарска . . . . .	3.097		4.824	
Енглеска . . . . .	2.171		3.880	
Разна памучна роба сем шивене: . . . . .	52.072	0,63	56.637	0,65
Аустрија . . . . .	24.458		25.276	
Чехословачка . . . . .	13.304		11.939	
Немачка . . . . .	5.442		7.605	
Шешири свију врста: . . . . .	43.161	0,52	54.712	0,63
Италија . . . . .	16.847		19.731	
Аустрија . . . . .	14.350		14.136	
Чехословачка . . . . .	5.071		9.150	
Вунена предива: . . . . .	43.922	0,53	52.655	0,60
Аустрија . . . . .	29.739		30.161	
Немачка . . . . .	5.485		6.535	
Чехословачка . . . . .	2.510		6.064	
Уље за подмазивање: . . . . .	49.428	0,60	50.246	0,57

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. увоза %	1925. г.	од укуп. увоза %
Сјед. Амер. Државе . . . . .	10.349		20.122	
Румунија . . . . .	23.249		18.638	
Пољска . . . . .	3.475		4.053	
Артија за штампање: . . . . .	35.827	0,44	45.218	0,52
Аустрија . . . . .	34.080		43.021	
Чехословачка . . . . .	—		1.817	
Немачка . . . . .	1.473		260	
Разна вунена роба сем шивене: . . . . .	48.929	0,60	44.619	0,51
Чехословачка . . . . .	17.862		19.095	
Аустрија . . . . .	16.515		16.172	
Немачка . . . . .	6.489		2.907	
Дрвене прерађевине: . . . . .	48.382	0,59	44.309	0,51
Аустрија . . . . .	29.835		25.540	
Чехословачка . . . . .	8.196		5.763	
Немачка . . . . .	4.537		4.808	
Стакло за огледала и прозоре: . . . . .	58.748	0,71	42.865	0,49
Чехословачка . . . . .	44.643		35.049	
Немачка . . . . .	7.548		2.968	
Аустрија . . . . .	3.001		1.566	
Израде од бакра: . . . . .	34.035	0,41	39.836	0,46
Аустрија . . . . .	20.889		23.304	
Немачка . . . . .	7.099		8.848	
Мађарска . . . . .	3.017		2.991	
Шупље стакло (посуђе): . . . . .	48.214	0,59	39.681	0,45
Чехословачка . . . . .	33.983		27.429	
Аустрија . . . . .	8.054		5.822	
Немачка . . . . .	3.956		3.048	
Израде од порцулана: . . . . .	30.107	0,37	37.997	0,43
Чехословачка . . . . .	20.244		25.346	
Немачка . . . . .	5.882		5.965	
Аустрија . . . . .	2.836		4.470	
Шивена роба памучна: . . . . .	34.877	0,42	34.417	0,39
Аустрија . . . . .	15.619		16.383	
Чехословачка . . . . .	12.489		10.729	
Немачка . . . . .	1.889		2.318	

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. увоза %	1925. г.	од укуп. увоза %
Нафта сирова: . . . . .	38.020	0,46	33.949	0,39
Румунија . . . . .	14.389		19.154	
Русија . . . . .	4.431		6.125	
Сједињене Америчке Државе	11.562		4.735	
Лим и жица од бакра: . . . . .	27.376	0,33	33.589	0,38
Аустрија . . . . .	14.453		13.136	
Француска . . . . .	4.692		7.414	
Мађарска . . . . .	2.082		7.159	
Све остало	2,213.542	29,93	1,991.133	22,75
Свега	8,221.743	100%	8,752.879	100%

### Б. ИЗВОЗ

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. извоза %	1925. г.	од укуп. извоза %
Кукуруз у: . . . . .	585.229	6,13	2,055.661	23,08
низ Дунав преко Браиле . .	48.915		870.864	
Аустрију . . . . .	285.868		395.841	
Чехословачку . . . . .	146.248		286.157	
Дрво за грађу у: . . . . .	1,620.157	16,99	1,118.720	12,56
Италију . . . . .	1,171.090		809.898	
Мађарску . . . . .	91.129		58.845	
Француску . . . . .	82.121		42.335	
Јаја у: . . . . .	618.562	6,48	608.914	6,84
Швајцарску . . . . .	271.858		259.442	
Аустрију . . . . .	188.405		144.073	
Немачку . . . . .	51.995		131.261	
Пшеница у: . . . . .	683.579	7,17	501.464	5,63
низ Дунав преко Браиле . .	94.486		287.861	
Аустрију . . . . .	157.056		60.408	
Грчку . . . . .	42.416		36.137	
Говеда жива у: . . . . .	745.323	7,81	416.797	4,68
Италију . . . . .	339.919		157.841	

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. извоза %	1925. г.	од укуп. извоза %
Аустрију . . . . .	223.187		153.508	
Грчку . . . . .	94.789		63.092	
Месо свеже у: . . . . .	452.922	4,75	313.315	3,52
Аустрију . . . . .	329.896		182.253	
Италију . . . . .	66.723		56.053	
Немачку . . . . .	10.275		38.511	
Хмељ у: . . . . .	91.451	0,96	243.727	2,74
Чехословачку. . . . .	45.807		117.209	
Немачку . . . . .	24.422		88.349	
Аустрију . . . . .	10.341		19.679	
Бакар сиров: . . . . .	346.490	3,63	227.473	2,56
Немачку . . . . .	89.013		122.129	
Француску . . . . .	233.960		68.706	
Сједињене Америчке Државе	–		35.831	
Брашно пшенично: . . . . .	343.070	3,60	198.688	2,23
Аустрију . . . . .	167.967		97.216	
Чехословачку. . . . .	119.628		69.044	
Бугарску . . . . .	16.572		11.856	
Шљиве суве у: . . . . .	179.002	1,88	191.025	2,14
Немачку . . . . .	36.156		70.466	
Италију . . . . .	40.987		33.145	
Чехословачку. . . . .	24.464		26.396	
Цемент у: . . . . .	189.422	1,99	173.694	1,95
Египат. . . . .	76.304		58.518	
Грчку . . . . .	33.918		49.404	
Италију . . . . .	7.823		13.614	
Кудеља у: . . . . .	158.181	1,66	125.701	1,41
Мађарску . . . . .	33.699		40.121	
Аустрију . . . . .	50.593		31.606	
Немачку . . . . .	34.298		16.049	
Свиње живе у: . . . . .	271.364	2,84	123.541	1,39
Аустрију . . . . .	172.104		72.468	
Чехословачку. . . . .	87.558		48.008	
Италију . . . . .	7.893		1.294	
Дуван у листу, сечен и цигарете у:	1.489	0,15	122.593	1,37

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. извоза %	1925. г.	од укуп. извоза %
Пољску . . . . .	45		84.270	
Чехословачку . . . . .	127		29.783	
Италију . . . . .	1		8.537	
Коњи живи у: . . . . .	231.703	2,43	122.155	1,37
Италију . . . . .	109.571		67.408	
Грчку . . . . .	49.282		26.238	
Аустрију . . . . .	49.521		16.369	
Олово у плочама: . . . . .	122.841	1,29	116.218	1,31
Аустрију . . . . .	98.350		68.548	
Италију . . . . .	7.009		22.278	
Мађарску . . . . .	9.089		11.968	
Шећер у: . . . . .	39.348	0,41	101.157	1,13
Италију . . . . .	10.994		39.651	
низ Дунав преко Браиле . . . . .	18.148		24.868	
Грчку . . . . .	7.735		18.392	
Ситна стока у: . . . . .	100.142	1,05	98.182	1,10
Грчку . . . . .	83.285		87.841	
Италију . . . . .	3.050		5.238	
Турску . . . . .	6.797		4.730	
Остала жита у: . . . . .	121.044	1,27	80.974	0,91
Аустрију . . . . .	34.599		26.116	
Грчку . . . . .	59.096		25.813	
Италију . . . . .	1.603		15.000	
Израде од дрвета у: . . . . .	65.130	0,68	79.813	0,90
Италију . . . . .	19.501		31.086	
Аустрију . . . . .	20.691		10.647	
Француску . . . . .	4.896		8.610	
Пасуљ у: . . . . .	155.683	1,63	78.829	0,89
Италију . . . . .	89.855		44.363	
Грчку . . . . .	40.681		19.667	
низ Дунав преко Браиле . . . . .	13.525		8.345	
Дрво за гориво у: . . . . .	166.657	1,75	76.697	0,86
Италију . . . . .	78.179		51.350	
Мађарску . . . . .	70.979		17.392	
Грчку . . . . .	3.650		3.197	

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. извоза %	1925. г.	од укуп. извоза %
Опијум у: . . . . .	9.223	0,10	70.555	0,79
Грчу . . . . .	8.588		61.867	
Немачку . . . . .	635		5.805	
Мађарску . . . . .	–		2.322	
Коже јагњеће и јареће у: . . . . .	72.939	0,76	70.342	0,73
Италију . . . . .	30.716		35.956	
Грчку . . . . .	11.781		15.037	
Аустрију . . . . .	8.395		6.628	
Калцијев цијанимид у: . . . . .	42.133	0,44	65.196	0,73
Италију . . . . .	23.84		38.982	
Аустрију . . . . .	9.111		15.352	
Чехословачку . . . . .	3.944		10.510	
Воће свеже у: . . . . .	61.159	0,64	63.181	0,71
Аустрију . . . . .	44.496		42.525	
Немачку . . . . .	7.007		10.420	
Чехословачку . . . . .	1.797		4.287	
Сир кашкаваљ у: . . . . .	108.123	1,13	63.071	0,71
Турску . . . . .	70.435		34.096	
Грчку . . . . .	35.917		26.667	
Немачку . . . . .	42		1.350	
Дрвени угаљ у: . . . . .	77.743	0,81	54.658	0,61
Италију . . . . .	59.705		42.178	
Мађарску . . . . .	13.032		6.500	
Грчку . . . . .	3.429		3.670	
Калцијев карбид у: . . . . .	81.438	0,85	54.492	0,61
Енглеску . . . . .	17.063		20.612	
Италију . . . . .	22.423		8.044	
Португалију . . . . .	6.647		7.394	
Лигнит и мрки угаљ у: . . . . .	102.299	1,07	50.816	0,57
Италију . . . . .	25.248		20.432	
Мађарску . . . . .	35.411		17.997	
Аустрију . . . . .	41.261		10.754	
Екстракти за штављење у: . . . . .	63.552	0,67	47.126	0,53
Италију . . . . .	15.358		11.679	
Чехословачку . . . . .	12.915		10.995	



И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. извоза %	1925. г.	од укуп. извоза %
Аустрију . . . . .	8.850		9.823	
Прерађевине од меса у: . . . . .	85.510	5,90	46.090	0,52
Италију . . . . .	44.653		17.850	
Аустрију . . . . .	19.217		17.590	
Грчку . . . . .	6.599		2.746	
Коже од дивљачи у: . . . . .	154.521	1,62	42.058	0,47
Аустрију . . . . .	57.995		12.773	
Грчку . . . . .	13.404		9.383	
Немачку . . . . .	29.580		8.051	
Храстови жељезнички прагови у:	30.354	0,32	41.449	0,47
Мађарску . . . . .	14.200		19.969	
Грчку . . . . .	13.572		10.055	
Аустрију . . . . .	71		7.335	
Суви резанци од шећерне репе у: .	22.231	0,23	38.606	0,43
Италију . . . . .	2.866		16.876	
Немачку . . . . .	2.918		9.149	
Аустрију . . . . .	1.309		4.170	
Мекиње у: . . . . .	26.202	0,27	37.088	0,42
Италију . . . . .	1.586		15.652	
Мађарску . . . . .	4.874		8.130	
Чехословачку . . . . .	9.453		6.901	
Руде сваке врсте у: . . . . .	148.414	1,56	36.834	0,41
Чехословачку . . . . .	27.275		17.271	
Мађарску . . . . .	82.690		9.332	
Италију . . . . .	23.408		8.850	
Посуђе од гвозденог лима у: . . .	29.493	0,31	35.442	0,40
Грчку . . . . .	7.214		14.918	
Италију . . . . .	10.038		8.850	
Турску . . . . .	6.135		5.823	
Биље за лекарију уситњено и неуситњено у: . . . . .	46.927	0,49	32.310	0,36
Италију . . . . .	43.663		29.419	
Сјед. Амер. Државе . . . . .	2.032		1.843	
Мађарску . . . . .	295		255	
Тупина у: . . . . .	21.304	0,22	31.547	0,35

И М Е Н О В А Њ Е	Вредност хиљада динара			
	1924. г.	од укуп. извоза %	1925. г.	од укуп. извоза %
Италију . . . . .	20.671		30.398	
Египат. . . . .	632		1.033	
Бугарску. . . . .	–		115	
Букови жељезнички прагови у: . .	23.988	0,25	31.375	0,35
Италију . . . . .	2.469		10.699	
Француску . . . . .	2.079		10.580	
Мађарску . . . . .	19.388		9.740	
Целулоза у: . . . . .	19.227	0,21	30.625	0,34
Италију . . . . .	5.120		12.130	
Сјед. Амер. Државе . . . . .	13.007		10.418	
Француску . . . . .	1.100		5.120	
Сода амонијачна у: . . . . .	51.218	0,54	29.107	0,33
Чехословачку. . . . .	36.468		19.860	
Мађарску . . . . .	14.595		9.242	
Немачку . . . . .	–		5	
Памучно предиво једножилно у: .	17.613	0,18	27.252	0,31
Мађарску . . . . .	13.419		15.748	
Аустрију. . . . .	1.302		2.553	
Грчку . . . . .	40		2.375	
Кокони (чаурице свилених буба) у:	30.171	0,32	26.047	0,29
Грчку . . . . .	19.866		18.262	
Италију . . . . .	10.305		6.834	
Аустрију. . . . .	–		950	
Све остало . . . . .	924.202	9,56	703.674	7,93
Свега	9,538.774	100%	8,904.539	100%

УЧЕШЋЕ СТРАНИХ ЗЕМАЉА У НАШОЈ СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ  
У 1924. И 1925. Г.

А. УВОЗ

Р. бр.	Земља порекла	Вредност динара			
		1924. г.	%	1925. г.	%
1	Италија	1,687,588.181	20,52	1,644,110.416	18,78
2	Аустрија	1,625,811.879	19,77	1,604,203.240	18,33
3	Чехословачка	1,649,780.340	20,07	1,558,846.101	17,81
4	Немачка	682,123.082	8,30	866,323.055	9,90
5	Енглеска	874,441.631	10,63	713,169.114	8,15
6	Мађарска	238,254.975	2,90	440,393.464	5,03
7	Сјед. Амер. Државе	320,877.209	3,90	341,512.7074	3,90
8	Француска	276,374.627	3,36	323,107.273	3,69
9	Румунија	183,060.884	2,23	315,604.798	3,61
10	Грчка	265,446.761	3,23	261,248.932	2,98
11	Холандија	73,994.063	0,90	159,496.226	1,82
12	Бразилија	21,557.791	0,26	99,061.898	1,13
13	Швајцарска	62,942.938	0,77	84,510.422	0,97
14	Пољска	38,261.372	0,47	74,145.106	0,85
15	Индија	78,599.010	0,95	73,162.432	0,84
16	Белгија	38,320.075	0,47	42,294.217	0,48
17	Аргентина	13,632.551	0,17	34,929.648	0,40
18	Тунис	100	0,00	18,847.432	0,22
19	Данска	14,873.836	0,18	14,950.352	0,17
20	Бугарска	7,545.116	0,09	12,086.445	0,14
21	Норвешка	14,478.772	0,18	11,291.3725	0,13
22	Турска	5,173.938	0,06	9,858.105	0,11
23	Русија	8,172.285	0,10	9,290.944	0,11
24	Шведска	6,587.026	0,08	8,980.772	0,10
25	Албанија	5,188.298	0,06	5,895.227	0,07
26	Португалија	3,529.386	0,04	5,397.243	0,06
27	Канада	8.585	0,00	5,292.191	0,06
28	Шпанија	7,841.337	0,10	3,880.132	0,04
29	Персија	1,269.775	0,02	2,802.045	0,03
30	Египат	11,343.045	0,14	1,639.764	0,02
31	Алжир	1,629.771	0,02	1,371.453	0,02
32	Јапан	159.040	0,00	1,041.310	0,01
33	Кина	1,766.173	0,02	1,015.254	0,01
34	Боливија	—	—	852.089	0,01

Р. бр.	Земља порекла	Вредност динара			
		1924. г.	%	1925. г.	%
35	Чили	68.000	0,00	724.000	0,01
36	Уругвај	935.250	0,01	621.000	0,01
37	Мексико	60.664	0,00	379.170	0,00
38	Колумбија	–	–	197.100	0,00
39	Јава	–	–	162.000	0,00
40	Абисинија	–	–	159.000	0,00
41	Литванија	2.715	0,00	9.770	0,00
42	Сан-Салвадор	–	–	5.000	0,00
43	Естонија	560	0,00	2.490	0,00
44	Латвија	3.000	0,00	2.400	0,00
45	Финска	9.910	0,00	2.300	0,00
46	Мароко	–	–	1.800	0,00
47	Палестина	2.900	0,00	1.290	0,00
48	Перу	–	–	240	0,00
49	Сирија	9.850	0,00	–	–
50	Венецуела	3.000	0,00	–	–
51	Непозн. земље	13.850	0,00	–	–
Свега		8,221,743.552	100%	8,752,878.739	100%

### Б. ИЗВОЗ

Р. бр.	Земља намене	Вредност динара			
		1924. г.	%	1925. г.	%
1	Италија	2,757,305.162	28,91	2,249,344.963	25,26
2	Аустрија	2,332,971.109	24,46	1,651,460.507	18,55
3	Румунија	252,623.807	2,65	1,213,944.686	13,63
4	Чехословачка	943,747.132	9,89	834,339.063	9,37
5	Грчка	676,169.377	7,09	658,466.017	7,40
6	Немачка	388,962.378	4,08	636,850.113	7,15
7	Мађарска	756,133.382	7,93	458,213.921	5,15
8	Швајцарска	389,554.057	4,08	364,842.493	4,10
9	Француска	362,874.301	3,80	180,536.554	2,00
10	Пољска	20,764.374	0,22	97,903.448	1,10
11	Енглеска	131,529.444	1,38	85,950.806	0,97
12	Египат	110,571.665	1,16	84,169.283	0,95
13	Сјед. Амер. Државе	50,613.021	0,53	76,637.535	0,86
14	Бугарска	108,741.142	1,14	73,373.673	0,83
15	Турска	101,783.088	1,07	67,779.463	0,76

Р. бр.	Земља намене	Вредност динара			
		1924. г.	%	1925. г.	%
16	Холандија	36,641.026	0,38	28,345.103	0,32
17	Данска	1,209.000	0,01	19,296.981	0,22
18	Албанија	18,777.145	0,20	17,792.608	0,20
19	Португалија	6,659.620	0,07	16,845.521	0,19
20	Аргентина	7,474.770	0,08	14,056.755	0,16
21	Шпанија	8,418.364	0,08	12,701.075	0,14
22	Белгија	23,146.098	0,24	12,196.836	0,14
23	Алжир	13,321.104	0,14	8,896.575	0,10
24	Тунис	5,675.600	0,06	6,794.309	0,08
25	Сирија	2,356.274	0,02	6,746.924	0,08
26	Шведска	446.515	0,00	6,573.770	0,07

Р. бр.	Земља намене	Вредност динара			
		1925. г.	%	1924. г.	%
27	Индија	16,890.627	0,18	5,911.390	0,07
28	Мароко	4,461.920	0,06	4,360.792	0,05
29	Триполис	4,066.263	0,04	3,200.349	0,04
30	Кина	885.822	0,01	1,972.701	0,02
31	Малта	1,090.200	0,01	1,246.185	0,01
32	Јапан	921.137	0,01	906.00	0,01
33	Палестина	189.850	0,00	879.569	0,01
34	Норвешка	183.750	0,00	817.425	0,01
35	Мексико	–	–	342.000	0,00
36	Бразилија	578.493	0,01	260.400	0,00
37	Јава	–	–	192.260	0,00
38	Кипар	–	–	178.000	0,00
39	Русија	972.435	0,01	104.980	0,00
40	Литванија	8.360	0,00	51.440	0,00
41	Канада	8.575	0,00	23.210	0,00
42	Чили	105	0,00	11.710	0,00
43	Уругвај	–	–	8.255	0,00
44	Финска	46.940	0,00	8.200	0,00
45	Естонија	–	–	5.480	0,00
Свега		9,538,774.432	100%	8,904,539.328	100%

Из приложених табела види се да је већ на самом почетку постојања југословенске државе на почетку 20. века била успостављена спољнотрговинска структура.

На првом месту у структури увоза у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца налазили су се производи *текстилне индустрије*.

У укупном увозу, изражено у процентима, највише је увезено у Краљевину *памучних тканина*, и то 1924. године 18,30% (у вредности 1,504.702 динара), а 1925. године 15,74% (1,377.199 динара). При томе памучне тканине су увожене највише из Италије, а затим из Чехословачке и Аустрије. На другом месту по увозу биле су *вунене тканине*, и то 7,10% (у вредности 583.773 динара) у 1924. години а 7,04% (у вредности 616.483 динара) у 1925. години. Вунене тканине су увожене из истих земаља из којих и памучне тканине, али промјењеног редоследа, у овом случају највише из Чехословачке а затим из Италије и Аустрије. На трећем месту у структури увоза било је *памучно предиво*, чинећи 5,05% (односно 414.750 динара) у 1924. години, а 4,53% (368.817 динара) у 1925. години.

Најзначајније место у структури увоза Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца чине после текстилне индустрије производи *индустрије гвозђа*. Године 1924. увезено је укупно машина и апарата у вредности 267.508 динара или 3,25%, а 1925. године 4,22% или 368.875 динара. Највећи увоз је био из Немачке, затим Аустрије и Мађарске. Укупно, разних *гвоздених предмета* увезено је 1924. године 3,77% од целокупног увоза, а 1925. године 4,01%, при томе највећи увоз је био из Аустрије, а затим Немачке и Чехословачке. *Гвозђе прерађено и полупрерађено* увезено је 1924. године у процентима 1,52%, а 1925. године 1,34%, и то из Аустрије, Мађарске и Немачке. *Гвозденог лима* увезено је 1924. године 1,27%, а 1925. године 1,11%, и то из Чехословачке, Аустрије и Енглеске. Увоз *шина, железног материјала за мостове, кровове и радионице* износио је у 1924. године 0,67%, а 1925. године 1,04% од целокупног увоза, и то из Аустрије, Немачке и Мађарске.

Године 1925. по проценту увоза у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца истиче се увоз *сирове кафе* са 3,1% (у вредности 277.649 динара), највише из Енглеске, потом из Холандије, а тек онда из Бразилије. Исте године проценат од 3,07% целокупног увоза Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца достиже увоз *угља свих врста*. Угаљ је увожен из Енглеске, Мађарске и Италије.

Процент од 2,69% (вредност 119.666 динара) достиже 1924. године увоз *ољуштеног пиринча*, који је увожен највише из Италије, Енглеске и Грчке.

Приложене табеле показују да око 1% и ниже у структури југословенског увоза 1924. и 1925. године заузимају: *сирови памук*, који се увози из Холандије, Индије и Италије; *кухињска со*, увезе-

на из Румуније, Пољске, Туниса. Увоз *превозних средстава* 1924. године достиже 1,42%, а 1925. године 1,75% целокупног увоза Краљевине, при чему је највећи увоз био из Сједињених Америчких Држава (1925. године у вредности 49.337 динара) а потом из Италије и Аустрије.

*Електротехнички предмети* се увозе из Аустрије, Немачке и Мађарске у укупном увозу државе заузимајући 1925. године 1,24% (у вредности 108.868 динара).

Од осталих производа тих година је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца увозила: *петролеум* (из Румуније, Сједињених Америчких Држава, Италије); *пишеницу и раж* (из Италије, Сједињених Америчких Држава, Мађарске); *кожну обућу* (из Чехословачке, Аустрије, Немачке); *ћон и сл. коже* (из Аустрије, Мађарске, Чехословачке); *коже за обућарске и седларске потребе* (из Немачке, Аустрије и Француске); *бензин* (из Румуније, Италије, Сједињених Америчких Држава); *сирову нафту* (из Румуније, Русије, Сједињених Америчких Држава); *стакло за огледала и прозоре* (из Чехословачке, Немачке и Аустрије), *шупље стакло* (посуђе) (из Чехословачке, Аустрије и Немачке); *израђевине од порцелана* (из Чехословачке, Немачке и Аустрије), *хартују за штампање* (из Аустрије, Чехословачке, Немачке); *дрвне прерађевине* (из Аустрије, Немачке, Мађарске); *израде од бакра* (из Аустрије, Немачке, Мађарске), *лим и жицу од бакра* (из Аустрије, Француске и Мађарске), и тд.

Када се ради о *државама увозницама*, тј. државама из којих се највише увозило у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, онда су то 1924. и 1925. године биле: *Италија* (1924. год. 20,52%, 1925. год. 18,18%), *Аустрија* (1924. год. 19,77%, а 1925. год. 18,33%), *Чехословачка* (1924. год. 20,07%, 1925. год. 17,81%), *Енглеска* (1924. год. 10,63%, 1925. год. 8,15%), *Немачка* (1924. год. 8,30%, 1925. год. 9,90%), *Мађарска* (1924. год. 2,90%, 1925. год. 5,03%), *Сједињене Америчке Државе* (1924. год. 3,90%, 1925. год. 3,90%); *Француска* (1924. год. 3,36%, 1925. год. 3,69%); *Румунија* (1924. год. 2,23%, 1925. год. 3,61%), *Грчка* (1924. год. 3,23%, 1925. год. 2,98%) итд.

Попис свих земаља увозница у раду је дат у табели „А. Увоз”, која је у целости преузета из књиге „*Извештај о раду Београдске трговачке коморе у 1925. години*” која је наведена у „*Напоменама*” на крају рада у фусноти бр. 5.

Када је у питању *структура извоза* из Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, онда се такође на првом месту међу земљама важним за спољну трговину Краљевине налазе: *Италија*, године 1924. са 28,91% у целокупном извозу у њу (у вредности од 2.757,305.162 динара), а 1925. године са 25,26% (или 2.249,344.963 динара); *Аустрија* у коју се 1924. године извози 24,46% (у вредности од 2.332,973.109 динара) од целокупног извоза Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца), а 1925. године 18,55% (или 1.651,460.507 динара). Затим долази *Румунија* са 2,65% у 1924. години и 13,63% у 1925. години. Следе *Чехословачка* са 9,89% у 1924. години и 9,37% у 1925. години; *Грчка* са 7,09% у 1924. години и 7,40% у 1925. години; *Немачка* са 4,08% у 1924. години и 7,15% у 1925. години; *Мађарска* са 7,93% у 1924. години и 5,15% у 1925. години; *Швајцарска* са 4,08% у 1924. години и 4,10% у 1925. години; *Француска* са 3,80% у 1924. години и 2,00% у 1925. години. Око, и испод 1% производа и сировине извози Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца у следеће земље: *Енглеску* (1924. године 1,38%, а 1925. године 0,97%), *Пољску* (1924. године 0,22%, а 1925. године 1,10%), *Египат* (1,16% у 1924. години и 0,95% у 1925. години), *Сједињене Америчке Државе* (0,53% у 1924. години и 0,86% у 1925. години) итд.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је 20-их година извозила: *кукуруз* у Аустрију и Чехословачку (који чини укупно 6,13% од укупног извоза 1924. године, а 23,08% у 1925. години), *пшеницу* у Аустрију и Грчку (7,17% у 1924. години, 5,63% у 1925. години), *пшенично брашно* у Аустрију, Чехословачку и Бугарску (1,88% у 1924. години и 2,14% у 1925. години), *хлеб* у Чехословачку, Немачку и Аустрију (1924. године 0,96%, а 1925. године 2,74%), *пасуљ* у Италију и Грчку (1924. године 1,63, а 1925. године 0,89), *јаја* у Швајцарску, Аустрију, Немачку (1924. године 6,48%, а 1925. године 6,84%); *жива говеда* у Италију, Аустрију, Грчку (7,81% у 1924. години, а 4,68% у 1925. години); *свеже месо* у Аустрију, Италију и Немачку (4,75% у 1924. години и 3,52% у 1925. години); *суве шљиве* у Немачку, Италију и Чехословачку (у 1924. години 1,88%, а 1925. године 2,14%); *живе свиње* у Аустрију, Чехословачку, Италију (2,84% у 1924. години и 1,39% у 1925. години); *живе коње* у Италију, Грчку и Аустрију (2,43% у 1924. години, и 1,37% у 1925. години); *шећер* у Италију и Грчку (0,41% у 1924. години, а 1,13% у 1925. години); *ситну стоку* у Грчку, Италију и Турску (1,05% у



1924. години и 1,10% у 1925. години); *свежје воће* у Аустрију, Немачку и Чехословачку (0,64% у 1924. години и 0,71% у 1925. години); *качкаваљ* у Турску, Грчку и Немачку (1,13% у 1924. години и 0,71% у 1925. години); *прерађевине од меса* у Италију, Аустрију, Грчку (5,90% у 1924. години и 0,52% у 1925. години); *кожје јареће и јагњеће* у Италију, Грчку и Аустрију (0,76% у 1924. години и 0,79% у 1925. години); *кожје од дивљачи* у Аустрију, Грчку и Немачку (1,62% у 1924. години и 0,47% у 1925. години).

Висок проценат у извозу из Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца постизали су 20-их година произвођачи *дрвне грађе*, која је извозена у Италију, Мађарску и Француску (у 1924. години 16,99%, а 1925. године 12,56%). Много нижи проценат извоза је постижан са *прерађевинама од дрвета* међутим, које су извожене у Италију, Аустрију и Француску. У структури целокупног извоза, оне су 1924. године износиле 0,68%, а 1925. године 0,90%. *Букови железнички прагови* извожени су у Италију, Француску, Мађарску (0,25% у 1924. години и 0,35% у 1925. години); брестови железнички прагови у Мађарску, Грчку и Аустрију (0,32% у 1924. години и 0,44% у 1925. години).

Када су у питању *руде и прерађевине од њих* из Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца је 20-их година извозено: *олово у плочама* у Аустрију, Италију и Мађарску (1,29% у 1924. години и 1,31% у 1925. години); *калцијев карбид* у Енглеску, Италију и Португалију (0,85% у 1924. години и 0,61% у 1925. години); *сирови бакар* у Француску, Сједињене Америчке Државе (3,63% у 1924. години и 2,56% у 1925. години); *посуће од гвозденог лима* у Грчку, Италију и Турску (0,31% у 1924. години и 0,40% у 1925. години).

Од угља извожени су *лигнит и мрки угаљ* у Италију, Мађарску и Аустрију (1,07% у 1924. години); *дрвени угаљ* у Италију, Мађарску и Грчку (0,81% у 1924. години и 0,61% у 1925. години).

*Цемент* је извозен у Египат, Грчку и Италију (1,99% у 1924. години и 1,95% у 1925. години).

Од значаја је да се издвоји и извоз *кудеље* у Мађарску, Аустрију и Немачку (1,66% у 1924. години и 1,41% у 1925. години); *целулозе* у Италију, Сједињене Америчке Државе и Француску (0,21% у 1924. години и 0,34% у 1925. години); *памучног предива једножичног* у Мађарску, Аустрију и Грчку (0,18% у 1924. години и 0,31% у 1925. години); *чаурице свилене бубе* у Грчку, Италију и Аустрију (0,32% у 1924. години и 0,29% у 1925. години); *дуван у листу, се-*

чен и цигарете у Пољску, Чехословачку и Италију (0,15% у 1924. години и 1,37% у 1925. години); *шећер* у Италију и Грчку (0,41% у 1924. години, а 1,13% у 1925. години); *суви резанци од шећерне репе* у Италију, Немачку и Аустрију (0,23% у 1924. години и 0,43% у 1925. години); *биље за лекарију уситњено и неуситњено* у Италију, Сједињене Америчке Државе и Мађарску (0,49% у 1924. години и 0,36% у 1925. години) и др.

#### ОДНОСИ ЈУГОСЛАВИЈЕ СА ДРУГИМ ЗЕМЉАМА НА ОСНОВУ ДОКУМЕНАТА ОДЕЉЕЊА ЗА СПОЉНУ ТРГОВИНУ МИНИСТАРСТВА ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ

Разни дипломатски извештаји привредне и непривредне провенијенције дају веома исцрпне и важне податке о привредним односима Југославије са другим државама, као и о стању привредног живота у њима, као и у самој Југославији. Разумљиво је да су за нас важни пре свега односи Југославије са суседним *балканским земљама*, односно онима које су се тада убрајале у њих. Из извештаја Завода за унапређење спољне трговина Министарства трговине и индустрије види се да на пример, Турска није тада сматрана за балканску земљу. Данас Турска најлегитимније конкурише за Европску унију, иако се њен географски положај од пре почетка 20. века и стварања Југославије није променио. Променила се историја.

Најпре ћемо почети излагање са подацима за односе са *Албанијом*, поштујући метод абecedног сврставања који је био усвојен у државној администрацији тога времена. У конзуларним извештајима и извештајима Министарства за трговину и индустрију Краљевине Југославије има доста података о трговачким односима између Југославије и Албаније, исцрпни су подаци о укупном увозу у земљу 1936-1938, као и привредним приликама у самој Албанији.<sup>6</sup> Ту су и молбе привредника за извоз југословенских пољопривредних и индустријских производа у Албанију, као и протести

<sup>6</sup> Архив Југославије, Београд, фонд: Министарство трговине и индустрије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца / Краљевине Југославије (даље: МТИ, 65), Одељење за спољну трговину П/С, фасцикла (даље: ф) 216, Јединица (Ј), 651.

у вези ограничења извоза, царина и др.<sup>7</sup> Архивски документи дају податке о закључивању трговачких уговора са Албанијом.<sup>8</sup>

Године 1922. основана је а 1925. године почела да ради Југословенска агенција у Скадру под управом Српско-арбанашке банке на Цетињу.<sup>9</sup>

Вођена је такође запажена преписка у вези територијалне надлежности албанских конзулата у Југославији, а сачувани су и документи о укидању југословенског посланства у Тирани као и отварању Генералног конзулата и његовог рада од 1930. до 1939. године.<sup>10</sup> При Министарству иностраних послова био је основан Политичко-привредни комитет за албанске послове о чему постоји преписка, записници и реферати.<sup>11</sup>

Кад је у питању *Бугарска* Југословенско посланство и генерални конзулати у Бугарској помно прате и исцрпно извештавају о привредним приликама у земљи, унутрашњој и спољној трговини, пољопривредној производњи и индустрији, као и питању царинске политике у целом периоду 1920-1940. године.<sup>12</sup> Они прате и кретање цена разних пољопривредних производа на тржиштима у Бугарској.<sup>13</sup>

Југословенски привредници упућују често молбе Заводу за унапређење спољне трговине за добијање олакшица приликом увоза разних бугарских производа у Југославију, као и молбе за извоз југословенских индустријских производа у Бугарску. Сачувана је обимна преписка у вези са извозним режимом, контингентирањем, забранама, олакшицама, царинама, таксама и др. За неке године су сачувани комплетни извештаји југословенског извоза у Бугарску, и то по месецима за период 1920-1940. годину.<sup>14</sup> У целом међуратном периоду постоје молбе југословенских привредника у вези са ком-

<sup>7</sup> Исто, Ј, 652.

<sup>8</sup> Исто, Ј, 654; – О међународним уговорима вид. „Преглед развоја међународно-правних односа југословенских земаља од 1800. до данас”, Свеска II, „Преглед међународних уговора и других аката од међународно-правног значаја за Југославију од 1918. до 1941. године”, Београд, 1962.

<sup>9</sup> Исто, Ј, 655.

<sup>10</sup> Исто, Ј, 656.

<sup>11</sup> Исто, Ј, 657.

<sup>12</sup> Исто, Ф, 226, Ј, 684.

<sup>13</sup> Исто, Ј, 685.

<sup>14</sup> Исто, Ј, 687.

пензационом трговином са Бугарском.<sup>15</sup> У периоду 1924-1941. године води се велики посао око закључења југословенско-бугарског трговачког уговора,<sup>16</sup> као и у вези оснивања југословенско-бугарске трговачке коморе у Србији и Београду. Овде постоје извештаји годишњих скупштина. Привредници су заинтересовани за именовање отправника бугарског посланства у Београду и оснивање југословенске трговачке агенције у Софији 1920-1940. године.<sup>17</sup>

Грчка је посебно интересантна за југословенску привреду. У целом периоду Краљевине 1919-1941. године присутне су молбе привредника за компензациону трговину са Грчком, најчешће на бази извоза југословенских пољопривредних производа.<sup>18</sup> Сачувани су комплетни материјали (преписка, преставке и мишљења) у вези са закључивањем југословенско-грчких трговинских уговора и допунских протокола са текстом уговора у прилогу. Документа су из периода 1920-1940. године.<sup>19</sup> Од посебне вредности су извештаји Трговачко-индустријске коморе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Солуну, као и документа о састанцима са представницима грчких комора, затим разни билтени, документа са одржаних годишњих скупштина, жалбе на неправилност рада ове коморе, преписка у вези са њеним оснивањем, делокругом рада, финансирања и слично, затим документа која се односе на Југословенску трговачку и поморску агенцију у Солуну 1919-1940. године.<sup>20</sup>

Сачувана су документа и о именовању југословенских и грчких конзула,<sup>21</sup> али и документа о различитим видовима сарадње између Југославије и Грчке, као што су тражења сагласности и о извозничким фирмама, разне олакшице у трговачком саобраћају, оснивању мешовитих привредних друштава, питање реципроцитета, клириншка трговина, царински ставови, пропагандне колективне посете, учешће на изложбама (1919-1938).<sup>22</sup>

Сачувана је и преписка, извештаји, реферати, правни прописи и конвенције у вези оснивања и рада Српске, односно Југословен-

<sup>15</sup> Исто, Ј. 688.

<sup>16</sup> Исто, Ј. 689.

<sup>17</sup> Исто, Ј. 690.

<sup>18</sup> Исто, Ф. 238, Ј. 724.

<sup>19</sup> Исто, Ј. 725.

<sup>20</sup> Исто, Ј. 726.

<sup>21</sup> Исто.

<sup>22</sup> Исто, Ј. 727.

ске слободне зоне у Солуну и то у вези са пријемом Зоне под нашу управу, одобрења буџета, промета у Зони, оснивања лучке и централне благајне, закључења уговора између Зоне и друштва „Сартид“, преговора за експропријацију објеката и терена у Зони, закупна магацина у пристаништу, превозних средстава, запослења у Зони и све то за период 1920-1940. годину.<sup>23</sup>

За период 1918-1941. сачувани су извештаји и преписка у вези са разним питањима извоза и увоза, тј. транзита преко Солуна (саобраћај, југословенске железнице, шпекулација са железничким вагонима и сл.). У току година, зависно од количине, материјал је груписан на извоз и увоз.<sup>24</sup>

Овде се налазе и документа о оснивању и делокругу рада мешовите савезничке комисије „Микст“ са седиштем у Солуну, и то у вези са снабдевањем избеглог становништва преко Солуна, а касније ослобођених савезничких земаља, посебно Србије, артиклима за живот. Добија се увид и у расподелу контингента, контролу издатих увозних одобрења и сл.<sup>25</sup>

Сачувани су за годину 1927. и 1931. записници, извештаји и преписка о раду VI и X годишње скупштине Трговачко-индустријске коморе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Солуну.<sup>26</sup>

Поред извештаја за Албанију, Бугарску и Грчку, важни су они који се односе на друге *европске земље*, значајне за спољну трговину Краљевине Југославије, а то су: Италија, Аустрија, Чехословачка, Енглеска, Француска, Немачка. Обим овога текста омогућава само изношење података за мали број држава, и то оних које су карактеристичне, као што су Италија, Аустрија, Чехословачка и др.

У Архиви Србије и Црне Горе, у фонду Министарства трговине и индустрије, Одељење за спољну трговину чувају се документа о привредним односима између Југославије и *Италије*. Група докумената која третира ова питања а налази се у фасциклама бр. 241, 242, 243, 244, 245 и 247 садржи велики број података о спољној политици Југославије према Италији. Ту су извештаји југословенских генералних конзулата у Италији о привредним приликама у тој земљи, о њеној унутрашњој и спољној трговини, царинској политици, финансијама, кредитним односима, пољопривреди и ин-

<sup>23</sup> Исто, 728.

<sup>24</sup> Исто, Ф. 240, Ј. 729.

<sup>25</sup> Исто, Ј. 730.

<sup>26</sup> Исто, Ф. 120, Ј. 404.

дустрији, и др.<sup>27</sup> Затим, недељни, месечни и петнаестодневни извештаји трговачких агенција о ценама пољопривредних и индустријских производа на пијацама у Милану, Трсту, Ријеци, као и на другим тржиштима у Италији.<sup>28</sup> Има важних за сагледавање проблема молби југословенских привредника за увоз италијанских индустријских и пољопривредних производа, и то питања царина, саобраћаја, разних ограничења и олакшица. Исто тако, молби за извоз из Југославије у Италију. Постоје и табеларни прегледи извоза 1926-1939. године, али и оних који обухватају период од 1919. до 1941. године. кад је у питању компензациона трговина, молбе привредника су усмерене најчешће у смислу замене југословенских пољопривредних производа за индустријске производе из Италије (ови документи су такође за период 1919-1923.).<sup>29</sup>

У фонду се налазе и документа у вези са закључењем трговачког уговора са Италијом са текстовима уговора и конвенцијом, као и анексима о пограничном промету.<sup>30</sup> Ту су документа, записници, економске конференције између Италије и Југославије у вези са радом секције за трговачке уговоре и имовинско-правне односе, као и предлози за оснивање југословенско-италијанских трговинских комора у Риму, Трсту, Ријеци, Београду, Загребу, Љубљани, Скопљу, затим материјали о раду југословенских трговачких агенција у Милану, Ријеци, Барију, Ђенови и Трсту, преписка у вези са радом Италијанско-југословенским привредним одбором и именовањем италијанских конзула у Југославији у периоду 1919-1939. године.<sup>31</sup>

Интересантна су документа о трговачком промету између Југославије и југословенских области које су тада биле у саставу Италије, посебно о Слободној зони Сушак, али о економско-политичким приликама у тим областима 1919-1939. године.<sup>32</sup> Овде су и извештаји произашли из Сенжерменског и Тријанонског уговора, Комитета делегата Југославије, Италије и Аустрије и Мађарске у вези са експлоатацијом јужних железница (1922-1924. год).<sup>33</sup> Сачувани су и документи извештаја Министарства иностраних послова

<sup>27</sup> Исто, Ф. 241, Ј. 731.

<sup>28</sup> Исто, Ј. 732.

<sup>29</sup> Исто, Ф. 242, Ј. 733, 734, 735.

<sup>30</sup> Исто, Ф. 243, Ј. 736.

<sup>31</sup> Исто, Ф. 245, Ј. 738.

<sup>32</sup> Исто, Ф. 246, Ј. 746.

<sup>33</sup> Исто, Ј. 741.

о државама које су прихватиле одлуку Друштва народа о примени економских санкција према Италији због рата у Абисинији (1935, 1936. година).<sup>34</sup>

Као и у случају докумената која се односе на Италију, исту структуру имају и документи који се односе на остале европске земље. Када је у питању Југославији суседна и важна *Аустрија*, сачувани су документи извештаја и обавештења југословенских конзулата, посланства и трговачких агенција у Аустрији о целокупној аустријској привреди и то за период 1919-1939.<sup>35</sup> Ту се налазе подаци о промету, пореклу и ценама стоке и животних намирница и огрева на пијацама у Бечу, Грацу, Целовцу, као и осталом делу Аустрије.<sup>36</sup> Табеле су сачињаване недељно и месечно. Оне дају податке о произвођачима, извозницима и комисионарима који су добили контингенте за извоз у Аустрију, за извоз разне врсте стоке, посебно. Годишњи извештаји су груписани по извозним артиклима на: 1) животне намирнице и пољопривредне артикле, 2) индустријске производе и 3) разне друге артикле.<sup>37</sup> Привредници упућују молбу Министарству за извоз из Југославије у Аустрију на дораду метала, коже, вуне и других текстилних сировина, затим на поправку машина, мотора, техничких и прецизномеханичких апарата и инструмената, пуњење флаша разним хемијским производима.<sup>38</sup> Архива поседује документе о југословенско-аустријским трговачким и компензационим уговорима, као и записнике седница које су држане, документе о оснивању трговачке агенције у Бечу и Грацу и њиховом укидању, као и о целокупној југословенско-аустријској привредној сарадњи 1919-1936. године.<sup>39</sup>

Кад је у питању *Чехословачка*, која је интересантна због својих економских претензија да наследи Хабзбуршку монархију на југословенском простору после 1918. године артикулисањем привредних интереса кроз панславизам и залагањем за оснивање Мале Антанте, структура докумената је иста као и за претходне земље. За период 1919-1940. године могу се наћи извештаји и обавештења југословенских конзулата и посланстава и трговачких агенција у Че-

<sup>34</sup> Исто, Ј. 742.

<sup>35</sup> Исто, Ф. 217, Ј. 658.

<sup>36</sup> Исто, Ј. 659.

<sup>37</sup> Исто, Ј. 660, 661.

<sup>38</sup> Исто, Ф. 218, Ј. 661-662.

<sup>39</sup> Исто, Ф. 221, Ј. 667; Ф. 222, Ј. 668; Ф. 223, Ј. 669; Ф. 223, Ј. 670 и 671.

хословачкој о привреди у овој земљи.<sup>40</sup> Исто тако, табеларни извештаји продуктивних берзи, Генералног конзулата Срба, Хрвата и Словенаца, пијачних управа и кланица о ценама пољопривредних производа, животних намирница, посебно стоке у Прагу, Братислави, Брну, као и целој чехословачкој држави.<sup>41</sup> У исто време наилазимо на многе молбе за извоз разне робе из Југославије у ту земљу, табеле о произвођачима извозницима, посебно стоке, и то оних којима је одобрен контингент. Ту су и молбе за компензациони извоз у Чехословачку животних намирница, сирових руда и других сировина уз накнаду за увоз највише шећера, угља, кокса, текстила и др., или за увоз чехословачких производа, које је ова условљавала за југословенски извоз.<sup>42</sup> Важан је и материјал који се односи на закључивање југословенско-чехословачких трговачких уговора. Може да се прати преглед ових уговора и споразума који су их пратили за период 1919-1939. године.<sup>43</sup> Ту су и документи о оснивању и раду југословенских трговачких агенција у Прагу, Братислави и Рајрленбергу, као и постављању југословенског аташеа у Прагу, али и биографски подаци о трговачком особљу у наведеним институцијама.<sup>44</sup>

Извештаји југословенских посланстава, генералних конзулата и трговачких агенција и за остале европске земље садрже драгоцене податке за економску историју и историју Краљевине Југославије, али и тих држава. Скрнули би пажњу тако на ове извештаје када се ради о *Енглеској*. Они обухватају период од 1919. године завршно са 1938. годином. Недељни извештаји трговинских агенција и конзулата пружају податке о ценама пољопривредних и индустријских производа на тржиштима Лондона, Манчестера и других градова Енглеске.<sup>45</sup> Молбе привредника за увоз из Енглеске преваходно се односе на увоз индустријских производа из Енглеске, и то у целом међуратном периоду /1919-1941/.<sup>46</sup> Индустријске производе југословенски привредници, извозе такође у Енглеску из Краљевине Југославије.<sup>47</sup> Архива садржи и документа о скла-

<sup>40</sup> Исто, Ф. 227, Ј. 692.

<sup>41</sup> Исто, Ф. 228, Ј. 693.

<sup>42</sup> Исто, Ф. 229, Ј. 695 и 696; Ф. 230, Ј. 697.

<sup>43</sup> Исто, Ф. 230, Ј. 698 и 699; Ф. 231, Ј. 700; Ф. 231, Ј. 701.

<sup>44</sup> Исто, Ф. 231, Ј. 702.

<sup>45</sup> Исто, Ф. 232, Ј. 704 и 705.

<sup>46</sup> Исто, Ф. 232, Ј. 706.

<sup>47</sup> Исто, Ј. 707.



пању југословенско-енглеских трговачких уговора, као и документа у вези оснивања Енглеско-југословенске трговачке коморе, југословенске трговачке агенције у Лондону и Манчестеру и енглеских у Брезицама на Сави у Југославији, документа о узајамном именовану југословенских и енглеских конзула и утврђивања њихове територијалне надлежности, како у Енглеској, тако и у Југославији.<sup>48</sup>

За *Француску* је интересантно да се дају подаци о ценама животних намирница, колонијалне робе, свиле, коже, племенитих метала, као и подаци о курсевима валута у Паризу, Лиону и Марсељу. Ова три града интересују посебно југословенске привреднике.<sup>49</sup> Интерес за увоз из Француске окренут је према индустријској роби, посебно хемијској, али и обући. Молбе за извоз из Југославије односе се на извоз житарице, сирове коже, јаја, рибе, као и за извоз производа ради анализе и дораде. Постоји молба за оснивање и субвенцију југословенских трговачких агенција у Паризу, Лиону и Марсељу. Захтев за отварање југословенске трговачке коморе у Паризу и именовање југословенског трговачког аташеа у Француској, као и француских конзула у Загребу, Љубљани, Битољу и Марибору.<sup>50</sup>

Слична структура докумената налази се у архиви Одељења за спољну трговину Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије и за остале земље Европе: *Мађарску*, (фасцикле 247 и 248), *Немачку* (фасцикле 252-255), *Румунију* (фасцикла 258 и 259), *Савез Совјетских Социјалистичких Република* (фасцикла 260 и 261) и др.

Документа за државе *Америке* исте су структуре и налазе се у фасциклама 264 и 265 (Сједињене Америчке Државе) и 266 (Канада, Средњоамеричке и Јужноамеричке државе). У фасцикли 266 су документа за *Аустралију* и *Нови Зеланд*, док фасцикла 267 садржи документа за земље Африке и Азије.<sup>51</sup>

У најкритичнијим годинама велике економске кризе спољна трговина Краљевине Југославије изражена у бројчаним чињеницама изгледала је овако:

<sup>48</sup> Исто, Ф. 233, Ј. 710.

<sup>49</sup> Исто, Ф. 234, Ј. 713.

<sup>50</sup> Исто, Ф. 235, Ј. 718.

<sup>51</sup> Садржај ових докумената може се видети у *Протоколу II* Одељење спољне трговине Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије, II/С, АЈ, Београд.

КРЕТАЊЕ МЕЂУНАРОДНЕ СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ<sup>52</sup>

ЗЕМЉЕ	Мил. новчан. јединица	УВОЗ			ИЗВОЗ			+ актива - пасива	+ пораст волумена спољ. трг - смањење волумена спољ. трг			
		1930	1931	1932	1930	1931	1932		1931	1931	1931%	1932%
		Румунија	Лей	23.044,0	15.859,0		28.522,0		22.085,0		+ 5.478,0	+6.226,0
Алжир	Франак	6.267,5	5.669,2	4.253,0	4.037,7	4.101,5	3.766,0	-1.567,0	-487,0	-51,86	-17,92	
Немачка	Р. М.	10.393,1	6.727,1	4.667,0	11.328,2	9.205,9	5.739,0	+2.478,8	+1.072,0	-26,65	-34,64	
Аргентина	Песо зл.	739,2	516,3	367,9	614,1	639,1	566,6	-122,8	+198,7	-14,62	-19,11	
Аустралија	Лстг.	94,4	40,8	66,4	91,1	89,1	95,4	+48,3	+29,0	-29,97	+24,55	
Аустрија	Шилинг	2.699,1	2.160,1	1.387,0	1.851,4	1.304,9	762,0	-855,2	-625,0	-23,85	-37,97	
Белгија	Франак	30.921,7	23.741,9	16.524,0	26.249,0	23.126,5	15.130,0	-615,4	-1.294,0	-18,02	-23,16	
Бразилија	Милреис	2.344,0	1.881,0	1.519,0	2.907,0	3.398,0	2.537,0	+1.517,0	+1.018,0	+53,31	+23,16	
Бугарска	Лев	4.589,7	4.660,1	3.462,0	6.191,1	5.934,2	3.381,0	+1.274,1	-81,0	-1,72	-35,40	
Канада	Долар	1.008,5	628,1	452,6	885,9	605,3	493,3	-22,8	+41,3	-34,89	-23,26	
Џејлон	Рупи	302,1	218,4		323,0	233,1		+14,7		-27,77		
Чиле	Песо	1.400,1	708,8	213,4	1.346,0	926,4	358,3	+217,6	+144,5	-40,45	-65,01	
Кина	Х. К таел	1.309,6	1.427,6		894,8	887,4		-540,2		-3,71		
Данска	Круна	1.656,3	1.390,7	1.141,0	1.523,7	1.155,4	1.133,0	-235,3	-8,0	-19,93	-10,68	
Египат	Е. Лстг	45,9	30,5	27,4	31,1	25,6	27,0	-4,9	-0,4	-27,10	-3,03	
Шпанија	Зл. песо	2.447,3	1.177,1	974,8	2.299,7	960,9	738,3	-216,2	-236,5	-54,95	-19,87	
Естонија	Круна	98,4	61,2	37,0	96,4	71,1	42,6	+9,9	+5,6	-32,08	-39,83	
У. С. А.	Долар	3.120,0	2.089,8	1.322,0	3.781,8	2.377,8	1.618,0	+288,0	+296,0	-35,28	-34,19	
Финска	Марка	5.219,9	3.417,5	3.437,0	5.303,8	4.455,4	4.552,0	+1.037,0	+1.115,0	-25,19	+1,47	
Француска	Франак	52.510,8	42.199,3	29.826,0	42.835,2	30.421,3	19.693,0	-11.778,0	-10.133,0	-23,83	-31,81	
Грчка	Драхма	10.850,6	8.825,6	7.868,0	5.918,4	4.202,4	4.684,0	-4.623,2	-3.148,0	-22,30	-3,65	
Хаити	Гоурде	63,2	42,0	36,6	70,7	44,0	37,2	+2,0	+0,6	-35,77	-14,10	
Мађарска	Пенго	832,9	342,2	336,6	910,4	567,1	332,9	+24,9	-3,7	-36,37	-39,65	
Индија	Рупи	1.879,6	1.365,5	1.336,1	2.562,2	1.651,3	1.382,8	+285,8	+46,7	-7,11	-34,10	
Ирска	Лстг	55,6	49,7	42,6	44,6	36,3	25,8	-13,4	-16,8	-14,17	-20,40	
Италија	Лира	17.324,9	11.648,3	8.257,4	12.115,9	10.209,5	6.811,2	-1.433,5	-1.446,2	-25,77	-31,04	
Јапан	Јен	1.506,9	1.206,3	1.431,5	1.430,7	1.117,6	1.410,0	-88,7	-21,5	-20,89	+22,27	
Летонија	Лат	295,7	176,7	84,9	247,7	163,7	96,4	-13,0	+11,5	-37,35	-46,73	
Литванија	Литас	312,3	277,7	167,0	333,7	273,1	189,1	-4,6	+22,1	-13,18	-36,50	
Брит. Малаја	Долар	714,7	457,9		663,6	406,7		-51,2		-43,44		
Норвешка	Круна	1.055,7	856,6	689,2	674,7	459,9	567,3	-396,7	-121,9	-23,92	-4,56	
Нови Зеланд	Лстг.	41,9	24,2		43,6	33,8		+9,6		-32,10		
Холандија	Гулден	2.418,2	1.892,7	1.299,0	1.718,9	1.311,8	846,0	-580,9	-453,0	-22,54	-33,06	
Пољска	Злоти	2.246,0	1.462,2	862,0	2.433,2	1.878,7	1.084,0	+416,5	+222,0	-28,60	-41,75	
Португал	Ескудо	2.405,7	1.730,0	1.856,4	945,3	807,7	788,1	-922,3	-1.068,3	-24,27	+4,20	
Енглеска	Лстг.	957,1	798,1	703,1	570,8	389,2	365,1	-408,9	-338,0	-22,29	-10,03	
Шведска	Круна	1.663,8	1.439,4	1.147,9	1.549,9	1.127,4	944,8	-312,0	-203,1	-20,13	-18,47	
Швајцарска	Франак	2.526,0	2.207,1	1.762,7	1.746,3	1.335,8	801,0	-871,3	-961,7	-17,07	-27,64	
Чехословачка	Круна	15.680,0	11.680,8	8.155,0	17.460,4	13.087,4	7.399,0	+1.406,6	-756,0	-25,26	-37,20	
Турска	Лира	147,4	126,6	86,0	151,4	129,3	101,3	+2,7	+15,3	-14,35	-26,70	
Јуж. Афр. Унија	Лстг.	53,0	52,9	32,7	83,4	71,9	69,0	+19,0	+36,3	-8,50	-18,50	
Југославија	Динар	6.955,2	4.800,3	2.859,7	6.779,5	4.801,0	3.055,6	+0,7	-195,9	-30,09	-38,39	
	Мил. новч. јединица	195.852,0	148.567,1	108.592,3	168.217,5	130.458,5	91.623,7			-23,61	-28,24	

<sup>52</sup> „Спољна трговина”, Извештај за 1932. Завода за унапређење спољне трговине и индустрије, Београд 1933, 72-73.

КРЕТАЊЕ НАШЕ СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ  
СА БАЛКАНСКИМ ЗЕМЉАМА\* <sup>53</sup>

ЗЕМЉЕ:	ИЗВОЗ				% од укупне вредности нашег извоза		УВОЗ				% од укупне вредности нашег увоза	
	1931		1932				1931		1932			
	тона	1000 дин.	тона	1000 дин.	1931	1932	тона	1000 дин.	тона	1000 дин.	1931	1932
Албанија	39.627	22.561	33.473	15.242	0.47	0.50	189	1.008	375	703	0.02	0.03
Браила	-	-	87.538	82.900	-	2.71	-	-	-	-	-	-
Бугарска	1.483	4.200	1.873	3.822	0.09	0.13	602	1.394	3.756	5.910	0.03	0.21
Грчка	168.511	256.800	90.269	133.617	5.35	4.37	9.769	41.577	4.595	25.205	0.87	0.88
Румунија	58.783	90.459	2.998	11.521	0.27	0.38	120.970	78.424	157.607	85.557	1.64	2.99
Укупно	268.404	374.022	216.151	247.102	6.18	8.09	131.530	122.403	166.333	117.375	2.56	4.11

\* О Турској види „Ближи Исток”

БЛИЖИ ИСТОК, АФРИКА И ДАЛЕКИ ИСТОК

БЛИЖИ ИСТОК\*

Кретање наше спољне трговине са Ближим Истоком.<sup>54</sup>

ЗЕМЉЕ:	ИЗВОЗ				% од укупног извоза		УВОЗ				% од укупног увоза	
	1931		1932				1931		1932			
	тона	1000 дин.	тона	1000 дин.	1931	1932	тона	1000 дин.	тона	1000 дин.	1931	1932
Аден	261	68	631	129	0.00	0.00	-	1	-	-	0.00	-
Арабија	755	660	-	-	0.01	-	-	-	-	-	-	-
Додеканез	9.083	3.037	3.653	713	0.06	0.02	-	-	-	-	-	-
Ирак	-	-	1	10	-	0.00	-	2	2	5	0.00	0.00
Кипар	1.992	531	1.985	416	0.01	0.01	305	1.750	-	-	0.04	-
Малта	8.565	5.298	7.562	6.434	0.11	0.21	-	1	-	-	0.00	-
Палестина	2.510	1.040	2.137	622	0.02	0.02	201	694	362	1.138	0.01	0.04
Персија	-	-	-	-	-	-	32	108	6	794	0.00	0.03
Сирија	71.809	23.493	80.797	16.148	0.49	0.53	1	60	12	24	0.00	0.00
Турска	17.124	8.847	287	3.032	0.19	0.10	19.681	9.672	9.384	5.454	0.20	0.19
Укупно	111.379	42.974	97.053	27.504	0.89	0.89	20.220	12.288	9.766	7.415	0.25	0.26

\* Девизних прописа и ограничења увоза нема сем у Турској и Персији, о чему ће бити говора код тих земаља. Трговина са овим земљама вршила се на бази европских валута.

<sup>53</sup> Исто, 516.

<sup>54</sup> Исто, 557.

## ДАЛЕКИ ИСТОК

Кретање наше спољне трговине са Далеким Истоком.<sup>55</sup>

ЗЕМЉЕ:	ИЗВОЗ				% од укупног извоза		УВОЗ				% од укупног увоза	
	1931		1932				1931		1932			
	тона	1000 дин	тона	1000 дин	1931	1932	тона	1000 дин	тона	1000 дин	1931	1932
Аустралија	-	-	65	113	-	0.00	5	135	12	81	0.00	0.00
Џејлон	90	32	462	468	0.00	0.02	-	-	1.210	9.490	-	0.33
Филипини	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	0.00	-
Хонг Конг	-	-	-	-	-	-	19	179	12	99	0.00	0.00
Индија брит.	16.429	11.400	11.905	6.322	0.24	0.21	15.272	88.064	7.088	39.999	1.83	1.40
Индија холанд.	-	-	10	58	-	0.00	113	1.936	145	1.157	0.04	0.04
Индо-Кина	-	-	1	-	-	-	3	38	1	3	0.00	0.00
Јапан	57	57	605	712	0.00	0.02	54	1.972	38	1.384	0.04	0.05
Кина	7.283	9.156	58	437	0.19	0.01	1.345	8.439	29	228	0.18	0.01
Малезија	-	-	-	-	-	-	-	-	224	2.418	-	0.09
Нова Зеландија	1	20	-	2	0.00	0.00	62	676	-	5	0.01	0.00
Сијам	-	-	-	-	-	-	4	24	-	2	0.00	0.00
Стр. Сетлементс	-	-	-	-	-	-	155	1.784	-	-	0.04	-
Укупно	23.860	20.665	13.105	8.112	0.43	0.26	17.032	103.251	8.759	54.866	2.14	1.92

## АФРИКА

Кретање наше спољне трговине са Африком.<sup>56</sup>

ЗЕМЉЕ:	ИЗВОЗ				% од укупног извоза		УВОЗ				% од укупног увоза	
	1931		1932				1931		1932			
	тона	1000 дин	тона	1000 дин	1931	1932	тона	1000 дин	тона	1000 дин	1931	1932
Абисинија	-	-	-	-	-	-	14	256	-	1	0.01	-
Алжир	29.400	18.270	37.313	17.282	0.38	0.57	192	552	168	416	0.01	0.01
Ангола	108	25	1.401	302	-	0.01	1	21	-	-	0.00	-
Египат	45.619	21.108	57.785	16.332	0.44	0.54	451	1.891	13.401	5.988	0.04	0.21
Еритреја	3.578	1.204	2.343	472	0.03	0.02	-	6	268	3.507	0.00	0.12
Јуж. Афр. Унија	22.334	8.841	2.314	1.040	0.18	0.04	72	556	53	929	0.01	0.03
Јуж. Родезија	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Канарска Острва	38.188	12.977	30.134	6.448	0.27	0.21	7	135	17	74	0.00	0.00
Кенија	20	7	208	195	0.00	0.01	-	-	15	83	-	0.00
Конго белг.	177	61	554	115	0.00	0.00	1	10	4	34	0.00	0.00
Конго франц.	3.093	1.122	437	89	0.02	0.00	242	276	-	-	0.01	-
Либерија	-	-	-	-	-	-	-	-	40	102	-	0.00
Либија	-	-	1.574	438	-	0.01	-	-	-	-	-	-
Мадагаскар	-	-	383	151	-	0.00	957	3.636	328	3.068	0.07	0.11
Мароко фр.	28.707	11.333	26.467	9.224	0.24	0.30	2.038	718	44	74	0.02	0.00
Мозамбик	847	416	4.409	840	0.01	0.03	-	-	20	150	-	0.01
Нигерија	3.815	1.499	3.121	644	0.03	0.02	105	386	117	431	0.01	0.02
Рио де Оро	-	-	-	-	-	-	2	16	5	31	0.00	0.00
Сенегал	516	181	327	243	0.00	0.01	1	3	-	-	0.00	-
Сiera Леоне	-	-	-	-	-	-	1	11	-	-	0.00	-
Сомали брит.	563	197	-	-	0.00	-	14	85	9	35	0.00	0.00
„ итал.	1.823	665	1.893	445	0.01	0.02	-	1	11	106	0.00	0.00
„ франц.	978	347	1.585	338	0.01	0.01	-	-	-	-	-	-
„ Судан брит.	1.028	494	11	2	0.01	0.00	-	-	-	-	-	-
„ франц.	2.476	974	3.488	906	0.02	0.03	2	32	-	4	0.00	0.09
Танганьика	2.024	688	2.917	1.057	0.01	0.04	-	-	-	-	-	-
Триполис	13.559	4.705	-	-	0.10	-	-	-	-	-	-	-
Тунис	44.161	43.404	41.917	16.270	0.91	0.53	21.941	2.783	2.087	290	0.06	0.01
Занзибар	-	-	-	-	-	-	3	38	11	117	0.00	0.00
Злат. Обала	-	-	-	-	-	-	334	2.527	356	2.298	0.05	0.08
Укупно	234.104	128.518	221.081	72.833	2.67	2.40	26.378	13.939	16.954	17.738	0.29	0.52

<sup>55</sup> Исто, 594.<sup>56</sup> Исто, 570.

## СЕВЕРНА И ЈУЖНА АМЕРИКА

Кретање наше спољне трговине са Северном и Јужном Америком.<sup>57</sup>

ЗЕМЉЕ:	ИЗВОЗ				% од укупног извоза		УВОЗ				% од укупног увоза	
	1931		1932		1931	1932	1931		1932		1931	1932
	тона	1000 дин	тона	1000 дин			тона	1000 дин	тона	1000 дин		
Аргентина	34.176	25.016	11.241	8.973	0.52	0.29	8.242	51.108	8.426	27.501	1.06	0.96
Боливија	-	1	-	-	4	0.00	0.00	5	100	-	-	0.00
Бразилија	2.061	670	4	19	0.01	0.00	9.457	96.867	6.501	74.558	2.02	2.61
Чиле	882	319	28	33	0.01	0.00	1.767	3.966	1.000	2.151	0.08	0.08
Еквадор	-	-	-	-	-	-	32	297	9	103	0.01	0.00
Гватемала	-	-	-	-	-	-	2	55	-	-	-	0.00
Гвијана брит.	-	-	-	-	-	-	25	127	2	18	0.00	0.00
Хаити	-	-	-	-	-	-	1	6	-	-	-	0.00
Хондурас	927	325	994	197	0.01	0.01	4	41	11	28	0.00	0.00
Јамајка	-	-	-	-	-	-	57	384	332	1.252	0.01	0.04
Канада	500	59	10	14	0.00	0.00	163	1.504	8	242	0.03	0.01
Колумбија	-	4	-	6	0.00	0.00	299	6.407	71	918	0.13	0.03
Костарика	560	189	1.341	254	0.00	0.01	-	4	2	22	0.00	0.00
Куба	-	-	-	16	-	0.00	13	192	-	1	0.01	0.00
Мексико	11	11	-	-	-	0.00	422	1.196	455	964	0.03	0.03
Никарагуа	892	263	-	-	-	0.01	2	27	-	-	-	-
Панама	756	266	936	195	0.01	0.01	-	-	-	-	-	-
Парагвај	-	-	11	18	-	0.00	17	180	30	120	0.00	0.00
Перу	-	1	-	4	0.00	0.00	100	1.517	-	2	0.03	0.00
Порторико	-	-	-	-	-	-	1	17	-	-	-	-
Сан Доминго	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-
Сан Салвадор	-	-	708	137	-	0.00	2	12	-	16	0.00	0.00
С. Амер. Држ.	33.373	49.135	19.070	29.009	1.03	0.95	17.927	199.793	14.302	126.391	4.16	4.43
Уругвај	99	283	-	94	0.01	0.00	949	16.354	44	691	0.35	0.02
Венецуела	-	-	-	-	-	-	-	6	-	3	0.00	0.00
Укупно	74.237	76.722	34.346	38.967	1.61	1.27	89.487	380.655	31.193	235.131	7.92	8.21

МЕЂУНАРОДНИ САЈМОВИ – ПРОПАГАНДА  
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ПРИВРЕДЕ

Разматрајући компетентност југословенских институција у презентацији конкурентности привреде Србије и Црне Горе на Међународној изложби у Паризу 1937. године која је носила назив „Уметност и техника у савременом животу”, о чему смо изложили саопштење на научном скупу „Технологија, култура и развој”, одржаном на Палићу почетком септембра 2004. године, покушали смо да отворимо из историографског угла један од проблема који стоје пред савременим друштвом Србије и Црне Горе када се поставља питање уласка у Европску унију, а то је питање развоја кооперативног друштва и конкурентне привреде.<sup>58</sup> Том приликом смо се ограничи-

<sup>57</sup> Исто, 614.<sup>58</sup> Текст је објављен у зборнику радова бр. 10 „Технологија, култура и развој”, Београд 2005.

ли само на изложбу у Паризу 1937. године, на којој је као специјалност била изложена тзв. „Босанска кућа”, као експонат југословенске дрвне индустрије, а испред заната и текстилне индустрије између осталог једанаест делова црногорског мушког одела.

Настављајући рад на отварању ове теме, као и приказивање конкурентности југословенске привреде и њену компатибилности са привредом најближег окружења на Балкану, али и у Европи уопште и у свету, овде ћемо изложити неке податке о међународним сајмовима и изложбама на којима је учествовала Краљевина Југославија почетком и у првој половини прошлог, 20. века, а које показују у коликој мери је тадашња држава учествовала у свему томе, или је то било препуштено приватној иницијативи.

Већ 3. марта 1922. Министарство иностраних дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца шаље Краљевском министарству трговине и индустрије у Београду допис о томе да је 20. јануара послало 20 проспеката о Трећем трговачком вашару у Бриселу са молбом да се проспекти ставе на располагање трговачким и занатским коморама. Министарство иностраних послова детаљно извештава о овом сајму. Од 1921. године иначе постоји Белгијско-српска Трговачка комора. Југославија ће 1929. године учествовати и на изложби ручних радова у Бриселу.

Године 1922. основан је Биро за међународне сајмове као анонимно друштво.

Министарство иностраних дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца упутило је Министарству трговине и индустрије 11. марта 1922. информацију добијену од Немаца да је уредништво часописа „*Messe und Ausstellung Zentralblatt für das Gesamte Mess- und Ausstellungswesen*” доставило Краљевском посланству у Берлину приложену свеску свога листа са молбом „да се посланство заинтересује за предмете који се у њему третирају”, као и да обавести трговачке кругове да ће уредништво радо штампати све што се односи на сајмове и изложбе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.<sup>59</sup> Године 1927. Загребачки збор доставља Министарству трговине и индустрије један примерак листа „*Messe und Ausstellung*”, у којем се налазио календар свих сајмова и изложби.<sup>60</sup>

<sup>59</sup> А Ј, 65, Ф. 268, Ј. 814.

<sup>60</sup> Исто, Ј. 814-816.

Сајмови се одржавају у Бечу, Бриселу, Грацу, Солуну, Анверсу, Паризу. Познању, неки у јесен, други у пролеће, трећи и у јесен и у пролеће. Тако је 1921. године у Бечу одржана Интернационална изложба мустара. Званично, овај се сајам звао Бечки интернационални сајам, и био је први који је организован у Бечу. То је био сајам (вашар) мустара а не робе „јер су се закључци купње и продаје могли само на основу изложених мустара вршити, а директна продаја робе са самог вашара није била дозвољена”. Као специјално одељење био је придодат и вашар позоришта, биоскопа и концерата. О овом сајму шеф Повлашћене Трговачке агенције Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Мил. Симић поднео је посебан извештај Министарству трговине и индустрије.<sup>61</sup> Аустријско посланство у Београду је преко Министарства иностраних дела молило Министарство трговине и индустрије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца да југословенске пограничне власти, полицијске и царинске, добију наређење да колико могу олакшају долазак посетиоцима на јесењи (сајам) 1922. године из Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, који ће у знатном броју посетити овај сајам, о коме постоји такође посебан извештај генералног конзула др Лазара Бајића, који је упућен политичком одељењу Министарства иностраних послова. Из Југославије су заинтересовани посетили сајам у Бечу и 1927. године (XII Интернационални сајам у Бечу), када је овај посећен од стране посетилаца из 49 држава и са свих континента: Европе, Азије, Африке, Америке. На сајму је било запажено и учешће привредника, иако је економска депресија била захватила целу Европу.<sup>62</sup>

Важност одржавања велесајма у Бечу следеће 1928. године за југословенску привреду, као и осталих земаља била је, што је имао једно посебно велико одељење, заправо специјалну међународну изложбу под називом „Велика поморска пристаништа Средње Европе и њихов саобраћај”. Аташе за штампу Министарства спољних послова Александар Илић упутио је Министарству иностраних дела, Одељење за штампу специјални извештај о овом сајму подвлачећи његов политички значај, као и економски. За овакве сајмове није, иначе, карактеристичан политички карактер, као што је то било за пролећни бечки сајам. Овај карактер је индиректан, пише

<sup>61</sup> АЈ, 65, Ф. 268, Ј. 814-816.

<sup>62</sup> Исто.

Илић, али се „врло јасно виде побуде, или један део побуда, у покретању ове изложбе. Из приложеног циркулара види се да је прва побуда овој изложби у уговорима о миру: ’Велике промене изведене на карти Европе уговорима о Сен-Жерменском и Тријанонском миру имале су за последицу, да су се прекинули односи који су се одржавали између великих економских покрајина Средње Европе и њихових поморских пристаништа’... Новостворене државе са својим царинским баријерама изазвале су погоршање.”

Колики је значај давао овој изложби говорило је и то, што је на њој учествовала Француска са пет пристаништа, Немачка са четири, Италија са три јадранска: Ријеком, Венецијом и Трстом, а затим и са Женовом. У Илићевом извештају је инсистирано да учешће узме и Југославија, и то са пристаништима: Сушак, Сплит и Дубровник. А. Илић је предлагао:

„Сушак би се могао приказати као експортна лука за дрво, што би била реклама и за ову нашу националну индустрију. У исти мах сва три пристаништа могла би да се доведу у везу са нашим плажама и купалиштима. Сплит, покрај тога што би се приказао као извозно и увозно пристаниште са разним артиклима, могао би да се пропагира и као место за купање, али исто тако и као извозна лука са бокситом кога има у огромним количинама у Далмацији и Црној Гори. Покрај боксита могли би да карактеришемо наша пристаништа, као извозне луке за бухач, у чему смо, са Јапаном, највећи извозници на свету. Преко те изложбе нашли би директне везе за наше дрво, боксит и бухач. У исти мах Далмација би могла да се прикаже по својим производима рибе, што би појачало извоз тог артикла, а у коме још прву улогу играју друге државе, па чак и Португалија у Средњој Европи. Затим, дошли би у обзир производи вина, лековитих трава приморја, као и разни напици. Од ове изложбе наша би држава имала следеће користи: 1) манифестовали би се као поморска држава, а особито као држава Јадрана и у привредном погледу. Овако ако остане само Италија, добиће се утисак да је она монополисала свој положај и саобраћајно и трговачки и економски. А то значи, да има првенствено право на спровођењу своје јадранске политике. 2) Манифестовали би се да смо у погледу боксита, бухача и туризма на Јадрану, па и у Европи једна од првих извозних сила. ...5) Показали би да смо са својим пристаништима у вези са Средњом Европом. Јер рђава је политика негирати кампању о мировним уговорима, и то Сенжерменском



и Тријанонском, коју води Беч и побеђена Средња Европа. На против треба их демантовати. Треба показати да се баш на основу мировних уговора може поново, боље и лепше, обновити Европа. б) Негирати, управо бојкотовати Беч, а не радити ништа да се његов значај нашим Београдом, у трговачком, саобраћајном и економском замени, значи само ићи на руку свим оним елементима који раде на ревизији уговора о миру: значи дати им аргументацију за своју деструктивну тезу.” Ова изложба је важна и због извештаја о излагању Свете Горе на пролећном бечком сајму и могућим искоришћавањем тога од стране Македноствујушћих и Софије.<sup>63</sup>

Први пут се у вези одржавања сајма у Бечу у јесен 1924. поставио захтев организатора за подизање „Националних павиљона код Бечког сајма”. О томе је Министарство трговине и индустрије обавестио генерални конзул Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Бојић. На полеђини акта стоји писано руком „да за подизање овог павиљона на међународном сајму у Бечу немамо буџетске могућности, нити пак каквих других средстава, и да се стави у акта о сајмовима предмет на страну.”<sup>64</sup>

Међународни сајмови доживљавају постепену еволуцију и развој.<sup>65</sup> У Паризу је 1928. године одржана Међународна дипломатска конференција која се бавила питањем смањивања међународних изложби. Још 1912. године Немачка влада је била сазвала конференцију свих држава, која је одржана у Берлину. Ова конференција је претресала питање ограничавања међународних изложби и сајмова, тј. њихово рационално усклађивање, а тиме и каналисање токова и путева привредних интеграција Нове Европе, пре свега. На њој је израђена једна конвенција која је требало да буде правилник по коме би се убудуће поступало код приређивања међународних изложби и сајмова. Међутим, ова конвенција није ступила на снагу, јер је избијање Првог светског рата спречило њену ратификацију и апликацију. Тек целу деценију после завршетка Првог светског рата Француска влада је 12. новембра 1928. сазвала Међународну дипломатску конференцију за ограничавање изложби и сајмова. Тада је Француска влада поново покренула то пи-

<sup>63</sup> Исто.

<sup>64</sup> Исто, J. 815.

<sup>65</sup> Исто, J 814-816. Вид. извештај Annèxe L. Mr. Eugène Matrel, „*Rôle et évolutions des Foires*” и Annèxe M-M-M- prof. Ch. Touzot, „*Le développement des échanges par la collaboration des Organismes économiques internationaux*”.

тање и позвала на једну дипломатску конференцију све заинтересоване државе, па међу њима и Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Мишљењем Одељења за спољну трговину и трговинску политику Министарства трговине и индустрије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, требало је учествовати на тој конференцији, као и да представник за кога је именован Миливоје Прља (инспектор дотичног Одељења који се као инспектор налазио већ у Паризу), усвоји предлог Француске владе. Миливоју Прљи је достављено упутство из Београда од Министарства трговине и индустрије Републике Француске о коме ће се водити дискусија, као и које може потписати, али му се скретала пажња, да ради на томе да се задржи међународни карактер сајмова у Љубљани, Загребу и Осиеку, а да се исто то обезбеди за Београд у коме до тада нису одржавани сајмови. Исто тако, скретала му се пажња да обрати пажњу на културне и привредне манифестације.<sup>66</sup>

Тих година се ради на изради и усвајању Конвенције о међународним изложбама, коју је 22. новембра 1928. године у Паризу потписало девет држава. За ове државе Конвенција ће ступити на снагу 17. јануара 1931. Француска је у вези са тим предузела кораке код Генералног секретара Друштва народа ради регистрације ове конвенције.<sup>67</sup>

Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије ни до 1931. године није потписало ту конвенцију, иако се сматрало да ту конвенцију треба потписати, али пошто се претходно утврде рокови и места у којима ће се у Југославији одржавати сајмови.<sup>68</sup>

У исто време Француска озбиљно ради на формирању интеграционих, пре свега европских структура преко организације сајмова.<sup>69</sup>

<sup>66</sup> АЈ, 65, Ф. 268, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије, к. п. бр.79, Београд 13. јануара 1931; Исто, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство трговине и индустрије, Но 24494/IV, од 6. XI. 1928. и др.

<sup>67</sup> Исто, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије к. п. бр. 30, од 13. јануара 1931.

<sup>68</sup> Исто, Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије 28. марта 1931. упућено Министарству иностраних послова, Конзуларно-привредно одељење.

<sup>69</sup> Исто, J. 814-816, вид. брошуру „*Commision internationale des expositions et des foires Paris (decembre 1929)*”, Paris 1930.

На Конгресу међународних сајмова у Познању 1930. године барон од Ропе (Mr. U Baron de Ropp), члан комитета управе Уније интернационалних сајмова поднео је веома занимљив реферат „Le dualisme de la production européenne et les foires commerciales internationales”. У њему се разматрало важно питање дуализма који се манифестује у дистрибуцији европских производа.<sup>70</sup>

Краљевина Југославија је међу последњима ратификовала Конвенцију о међународним изложбама од 22. новембра 1928. Учинила је то 1931. године<sup>71</sup> после њене ратификације од стране Енглеске владе. Прво су то учиниле Француска, Немачка, Румунија и Шведска.

У Паризу је 10. децембра 1930. године одржан састанак међународне комисије изложби и сајмова, иницијатор је била Француска влада, а на том састанку је донесен један „авант-пројет” правилника за деловање Међународне комисије изложби, који овде прилажемо:

*„Међународна Комисија изложба и сајмова.*

(Састављене у примјену додатног протокола Међународног Споразума потписаног у Паризу дне 22. новембра 1928. о међународним изложбама).

Пред-пројекат интерног правилника Међународног Уреда изложба.

Члан 1.

Управни Савјет Међународног Уреда изложба бира тајним гласањем једног председника и потпредседника чији је број сразмеран уговарајућим земљама без да и у том случају број може прећи четири.

Функције председника и потпредседника трају две године. Оне се не могу поновити, без прекида, него за једну другу периоду од две године.

Члан 2.

Управни Савјет састаје се периодично најмање једанпут годишње; утврђује на сваком састанку епоку идућег заседања.

<sup>70</sup> Исто, „*Le dualisme de la production européenne et les foires commerciales Internacionales*”.

<sup>71</sup> Исто, J. 814-816.

Савет може бити сазван у изванредно заседање иницијативом председника, мотивисаном нарочитим околностима или на захтев заступника од најмање три земље.

### Члан 3.

Датум сазива одређује председник, који га саопштава члановима најмање два мјесеца пре састанка, председник саопштава у исто време и дневни ред предмета за дискусију.

Сваки члан има право да упише на дневни ред предмете чију ће дискусију сугерирати, ако стави захтев председнику најмање тридесет дана пре датума седнице. Председник мора, у овом случају, саопштити другим члановима петнаест дана пре овог датума предмете овако додане дневном реду.

Савет има увек право, да расправља у својим седницама предмете који нису уписани у дневни ред, ако две трећине заступаних земаља гласа хитност. У овом случају, закључци предложени не постају дефинитивни ако нису одобрени једногласно од заступаних земаља, у противном случају ће се оставити до идућег заседања.

### Члан 4.

Директор Уреда који има консултативни глас присуствује седницама Савета, изузев случајева, кад Савет одлучи другчије.

### Члан 5.

Расправљања Савета врше се под условима утврђеним Споразумном од 22. новембра 1928. члан 12.

### Члан 6.

Независно од одлука, чије му доношење припада саобразно Споразуму, Савет доноси одлуку нарочито по следећим предметима:

1. О пријему излога на регистравање сходно чл. 8. Споразума.
2. О пословима и анкетама, које мора Уред да изврши.
3. О статутима и о надлежностима директора и уредског персонала.
4. О природи и облику публикација Уреда.

5. О опћим правилима рачуноводства и успостављању кредита где ће бити депонована имовина.

6. Текст годишњег извештаја спремљеног од Директора и који мора бити поднет Савету два месеца који следе конач пословања.

#### Члан 7.

Савет доноси буџет Уреда пре конца пословне године.

Прима на знање извештај о завршеном финансијском пословању који му је поднео Директор, одобрава га ако је потребно по прегледу.

#### Члан 8.

Савет може установити комисије састављене од заступника од више земаља, за испитивање појединих случајева, нарочито за примену чл. 6. Споразума.

#### Члан 9.

Саобразно чл. 13. Споразума, Савет означује шест земаља које ће имати право на стално представништво у комисији за класификацију и установљење листе других земаља за ознаку вучењем 6 других чланова да употпуне комисију. Функција ових последњих чланова траје две године.

Председник, преко Директора, може доделити индивидуално сваком од појединих чланова комисије за класификацију послове за које је комисија позвана да расправља у смислу Споразума (чл. 13).

Комисији за класификацију председа један потпредседник Савета, она се позива довољно у напред да би се чланови могли споразумети у Комисији о резултатима послова, које су предузели у међувремену заседања и да доставе своје мишљење Савету у току заседања.

Комисија за класификацију може дозволом председника Савета:

1) Позвати на саветовање за питања која су јој додељена, личност чији је интерес у питању.

2) Делегирати известитеље за извршење анкете код великих економских групација.

## Члан 10.

Одлуке Савета и извештај његових главних послова достављају се на знање Влада писмима потписаним по председнику.<sup>72</sup>

Међународни биро за експозиције, чије седиште је било у Паризу, стављен је под заштиту Друштва народа 1931. године.<sup>73</sup>

Године 1932. Унија међународних сајмова ће одржати конгрес у Милану. На њему је проф. Алесандро де Мори (Alessandro de' Morigi) поднео реферат „Le problem artisanal” у коме је разматрао питање односа индустрије и занатства, посебно утицај занатства на малу индустрију европских земаља. Други по значају је реферат који је поднео са сајма у Лајпцигу др А. Брауер, под називом „Les droits de douane et d'octroi et les contingentements par rapport au commerce international contrôlé par les foires”.<sup>74</sup>

У „*Статуту*” Уније међународних сајмова стоји записано да је она основана да би фаворизовала просперитет националне индустрије ради развоја међународне трговине и зближавања и координације различитих сајмова и изложби.

Она је координирала везе између сајмова у: Бордоу, Брислу, Будимпешти, Данцингу, Ријеке, Франкфурта, Лила, Лајпцига, Лијона, Љубљане, Лвова, Марсеља, Милана, Нижњег Новгорода, Падове, Познања, Прага, Рајзенберга, Солуна, Триполија, Валенце и Загреба.<sup>75</sup>

Да би на илустровали учесталост, тј. густину интеграционих комуникација европске привреде у чему је учествовала и југословенска држава у периоду 1919-1941. године на крају овога текста дајемо као прилог бр. 1 *Табелу велесајмова, изложби и осталих приредби*, које су биле планиране да се одрже у разним крајевима Европе у току 1927., 1928. и почетком 1929. године. Табела је објављена у „*Le journal des expositions*”, одакле је преузимамо, а налази се у фонду Министарства трговине и индустрије Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, који се чува у Ар-

<sup>72</sup> Исто, „*Међународна комисија изложба и сајмова*”.

<sup>73</sup> Исто, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије, пов. бр. 10927, Београд, 3. јуна 1931.

<sup>74</sup> Исто, „*Le problème artisanal*”.

<sup>75</sup> Исто, „*Union des foires internationales*” „*Статут*”.

хиву Државне заједнице Србије и Црне Горе (пре: Архив Југославије) у Београду.<sup>76</sup>

Као Прилог бр. 2 тексту на крају прилажемо и факсимил пет првих страница „Споразума о међународним изложбама” од 22. новембра 1928. године, закљученог у Паризу. Овај споразум, предвиђало је у чл. 40, последњем, да ће бити потписан у Паризу 30. априла 1929. године.<sup>77</sup>

ПРИЛОГ БР. 1

TABLEAU DES FOIRES & DES EXPOSITIONS

Ce tableau ne donne que les dates et les lieux des Foires et Expositions – Ceux dnos Lecteurs désireux d’avoir de plus amples renseignements n’ont qu’à nous écrire

<b>COPENHAGUE</b> Salon International de l'Automobile et du Cycle 8-27 février	<b>UTRECHT</b> 16 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons 15-25 mars	<b>BALE</b> 11 <sup>e</sup> Foire Suisse d'échantillons 2-12 avril	<b>LONDRES</b> 20 <sup>e</sup> Exposition sanitaire 21-27 avril
<b>NICE</b> 3 <sup>e</sup> Foire-Exposition 6 février-2 mars	<b>PRAGUE</b> 14 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons 20-27 mars	<b>PARIS</b> Exposition Culinaire 4 avril-4 mai	<b>AVIGNON</b> 9 <sup>e</sup> Foire-Exposition 23 avril-1 <sup>er</sup> mai
<b>LE CAIRE</b> 1 <sup>er</sup> Salon International de l'Automobile 6 février-3 mars	<b>NEW-YORK</b> 5 <sup>e</sup> Exposition Internationale d'Horticulture 21-26 mars	<b>NANTES</b> 1 <sup>re</sup> Foire Commerciale 7-18 avril	<b>RENNES</b> 6 <sup>e</sup> Foire-Exposition 23 avril-2 mai
<b>DETROIT (Mich.)</b> 9 <sup>e</sup> Exposition des Industries du bâtiment 26 février-8 mars	<b>LONDRES</b> 9 <sup>e</sup> Exposition de Textiles 21 mars-1 <sup>er</sup> avril	<b>BRUXELLES</b> 8 <sup>e</sup> Foire Commerciale Internationale 11-25 avril	<b>STOCKHOLM</b> 8 <sup>e</sup> Exposition du Bâtiment 29 avril-15 septembre
<b>LONDRES</b> 11 <sup>e</sup> Exposition De l'Habitation 1 <sup>er</sup> -26 mars	<b>LIEGE</b> Exposition Internationale de T. S. F. 26 mars	<b>MILAN</b> 8 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons 12-27 avril	<b>SENS</b> 6 <sup>e</sup> Foire de Machines Agricoles et Exposition Commerciale 30 avril-5 mai

<sup>76</sup> Исто, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство трговине и индустрије, Отсек за саобраћајну политику, с. к. Но 9301, Београд 7 марта 1927, акт који је упутила Дирекција Љубљанског велесајма Дирекцији Загребачког збора; Исто, „Tableaux des foires et des Expositions”.

<sup>77</sup> Исто, Краљевина Југославија, 65, Ф. 268.

<b>GENEVE</b> 4 Salon International de l'Automobile et du Cycle <i>4-13 mars</i>	<b>FRANCFORT-SUR- MEIN</b> 6 <sup>e</sup> Foire International d'échantillons <i>27 mars</i>	<b>MILAN</b> Salon International de l'Automobile <i>12-27 avril</i>	<b>LONDRES</b> 8 <sup>e</sup> Exposition Internationale du Tabac <i>30 avril-7 mai</i>
<b>LEIPZIG</b> Foire Internationale d'échantillons <i>6-12 mars</i>	<b>PARIS</b> Concours Général Agricole <i>14-20 mars</i>	<b>VIMOUTIERS</b> 6 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>6-20 avril</i>	<b>BUDAPEST</b> 21 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>30 avril-9 mai</i>
<b>LYON</b> 6 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>7-20 mars</i>	<b>MADRID</b> Exposition d'Organisation urbaine et de l'Habitation (date probable) <i>mars-avril</i>	<b>LE HAVRE</b> 3 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>6 avril-2 mai</i>	<b>BREST</b> 7 <sup>e</sup> Foire-Exposition (date probable) <i>Avril</i>
<b>VIENNE</b> 12 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>13-19 mars</i>	<b>GORNA- OREHOVISTA</b> 5 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>27 mars-6 avril</i>	<b>HAZEBROUCK</b> Concours agricole <i>18 avril</i>	<b>MARRAKECH</b> Foire d'échantillons <i>16-25 Avril</i>
<b>NEW-YORK</b> 2 <sup>e</sup> Exposition Nationale de Chauffage et de Ventilation <i>14-19 mars</i>	<b>LILLE</b> 3 <sup>e</sup> Foire Internationale Commerciale <i>1<sup>er</sup>-8 avril</i>	<b>MONTEREAU</b> Foire annuelle <i>18-19 avril</i>	<b>POITIERS</b> Foire-Exposition <i>14-23 Mai</i>
<b>ROCHE SUR- FORON</b> 3 <sup>e</sup> Foire d'automobiles <i>22-24 avril</i>	<b>TOURS</b> 7 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>7-15 mai</i>	<b>DORTMUND</b> 33 <sup>e</sup> Exposition ambulante de Société Allemande d'Agriculture <i>24-29 mai</i>	<b>ORLEANS</b> 6 <sup>e</sup> Foire-Exposition Internationale <i>3-12 juin</i>
<b>SANCERRE</b> Foire-Exposition des Vins (date probable) <i>Avril</i>	<b>VALENCE</b> 10 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>10-25 mai</i>	<b>PARIS</b> Exposition Interna- tionale d'Horticulture <i>25 mai</i>	<b>PADOUE</b> 9 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>5-20 juin</i>
<b>BOSTON (Mass.)</b> 12 <sup>e</sup> Exposition Inter- nationale de textiles (date probable) <i>Avril</i>	<b>LONDRES</b> 1 <sup>re</sup> Exposition de la Papeterie et Industries connexes <i>11-26 mai</i>	<b>GENEVE</b> Exposition Internationale de Musique <i>26 mai-6 juin</i>	<b>ESSEN</b> 5 <sup>e</sup> Exposition d'Appareillage Chimique <i>7-19 juin</i>
<b>SYDNEY</b> Exposition Agricole et Industrielle (date probable) <i>Avril</i>	<b>PRAGUE</b> 7 <sup>e</sup> Exposition Internationale Agricole <i>14-22 mai</i>	<b>MONTPELLIER</b> 1 <sup>re</sup> Foire-Exposition Internationale <i>26 mai-26 juin</i>	<b>BORDEAUX</b> 11 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>15-30 juin</i>



<b>HELSINGFORS</b> Salon International de l'Automobile (date probable) <i>Avril</i>	<b>PARIS</b> 19 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>14-29 mai</i>	<b>ARLES</b> Foire-Exposition (date probable) <i>Mai</i>	<b>NANCY</b> Exposition de l'Industrie Hôtelière <i>25 juin-5 juillet</i>
<b>BARCELONE</b> 5 <sup>e</sup> Salon International de l'Automobile et du Cycle <i>28 avril-8 mai</i>	<b>PARIS</b> 5 <sup>e</sup> Salon de la Musique <i>14-29 mai</i>	<b>NIORT</b> 5 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>1-8 Mai</i>	<b>LJUBLJANA</b> 7 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>2-11 juillet</i>
<b>ROUEN</b> 3 <sup>e</sup> Foire-Exposition (date probable) <i>Avril-Mai</i>	<b>AUXERRE</b> 4 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>15-22 mai</i>	<b>LA ROCHELLE</b> Foire-Exposition <i>16 mai-20 juin</i>	<b>TALLINN (REVAL)</b> 6 <sup>e</sup> Foire-Exposition Internationale <i>13-22 août</i>
<b>ZAGREB</b> 4 <sup>e</sup> Salon International de l'Automobile, de T. S. F. et de Machines agricoles <i>1<sup>er</sup>-8 mai</i>	<b>COLOGNE</b> Exposition Internationale des Transports automobiles <i>20-29 mai</i>	<b>ALAIS</b> Foire-Exposition (date probable) <i>Mai-Août</i>	<b>KOENIGSBERG</b> 15 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>21-24 août</i>
<b>POZNAN</b> 7 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons et 2 <sup>e</sup> Foire du bois <i>1<sup>er</sup>-8 mai</i>	<b>BESANCON</b> 6 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>21-30 mai</i>	<b>MONZA</b> 3 <sup>e</sup> Exposition des Arts Decoratifs <i>Mai-Octobre</i>	<b>ZAGREB</b> 7 <sup>e</sup> Foire Internationale d'échantillons <i>21-29 août</i>
<b>LONDRES</b> Exposition Internationale du Pétrole <i>4-21 mai</i>	<b>LIMOGES</b> 2 <sup>e</sup> Foire-Exposition <i>21 mai-2 juin</i>	<b>COME</b> Exposition Internationale de Télégraphie et de Téléphonie <i>Mai-Octobre</i>	<b>PARIS</b> Exposition Coloniale Internationale <i>1929</i>

LE JOURNAL DES EXPOSITIONS

ПРИЛОГ БР. 2

С П О Р А З У М  
О  
М Е Ћ У Н А Р О Д Н И М ИЗЛОЖБАМА

Парис, 22. новембра 1928.

Потписани пуномоћници ниже побројаних Влада, скупљени на састанку у Паризу од 12 – 22 новембра 1928, донели су заједничким споразумом са резервом ратификације, следеће одредбе:

*ПРВО ПОГЛАВЉЕ**Дефиниција.*

## Члан први.

Одредбе овог споразума примењују се само на Службене међународне изложбе или на Службено признате.

Сматра се службеном међународном изложбом или службено признатом свака манифестација, каквог било назива, на коју су дипломатским путем позване стране земље, – која уопће нема периодичан карактер, чији је главни циљ, да истакне напредак учињен од стране разних земаља у једној или више грана производње и на којима се у принципу не прави никаква разлика између купца и посетиоце за улаз у просторије изложбе.

Не подлијежу одредбама горњег споразума:

- 1) Изложбе, чије је трајање мање од 3 седмице.
- 2) Научне изложбе организоване приликом међународних конгреса, под условом, да њихово трајање не прелази оно предвиђено у Бр. 1.
- 3) Изложбе лепих уметности.
- 4) Изложбе организоване од стране једне земље у другој земљи на позив ове.

Уговарајуће земље споразумеле су да одбију међународним изложбама, које подпадајући примени овог Споразума, не испуњавају обвезе у њој предвиђене, покровитељство и државну субвенцију, као и друге погодности предвиђене поглављем III, IV и V.

## Члан 2.

Једна изложба је опћа кад обухваћа производе људске дјелатности од више грана производње или кад је организована у виду истицања, укупног напретка постигнутог у једном одређеном подручју, као хигијени, примјењеној умјетности, модерној удобности, колонијални напредак, итд.

Специјална је кад не интересује него један примјењену знаност (електрику, оптику, кемију, итд.), само једну технику (текстилну, љеваоничку, графичке умјетности итд.), само једну сировину (ко-

же, свилу, никал, итд.), само једну елементарну потребу (гријање, исхрану, транспорт, итд.).

Установиће се заузимањем Међународног уреда предвиђеног чланом 10. једна класификација изложба, која ће служити за базу за одређивање професија и предмета, који могу заузети места у једној специјалној изложби на основу предње алинеје. Ова ће се листа моћи ревидирати сваке године.

### Члан 3.

Трајање међународних изложба не сме прећи шест месеци; ипак Међународни уред може дозволити једну међународну изложбу већег трајања у којем случају не сме прећи дванајест месеци.

### *ДРУГО ПОГЛАВЉЕ.*

#### Множина изложба.

### Члан 4.

Множина међународних изложби циљаних овим Споразумом прописана је према следећим начелима.

Опће изложбе дијеле се на две категорије:

Прва категорија: опће изложбе које повлаче за позване земље обавезу да саграде националне павиљоне;

Друга категорија: опће изложбе које не повлаче за позване земље речену обавезу.

У једној те истој земљи, не може бити организована, у току једне периоде од петнаест година више од једне опће изложбе прве категорије; размак од десет година мора растављати две опће изложбе сваке категорије.

Ниједна уговарајућа земља не може организовати учествовање на једној опћој изложби прве категорије, осим у случају да ова изложба услиједи најмање шест година послје опће изложбе прве претходне категорије. Не може организовати учествовање на једној опћој изложби друге категорије ако ова није растављена од претходне опће изложбе размаком од две године. Овај размак се повињује на четири године ако се ради о изложби исте природе.

Рокови предвиђени у предњој алинеји примењују се без обзира да ли се ради о земљи која је приступила или не споразуму.

Специјалне изложбе исте врсте не могу се држати у исто време на територији уговарајућих земаља. Један рок од пет година потребан је, да се могу поновити у истој земљи. Међутим, Међународни уред може изузетно свести задњи рок на минимум од три године, ако сматра да је рок оправдан наглом еволуцијом ове или оне гра-не производње. Иста редукација рока може се дозволити изложба-ма, које се већ држе традиционално у извесним земљама у размаку мањем од пет година.

Специјалне изложбе разних врста не могу се држати у истој земљи без размака од најмање три месеца.

Рокови споменути у овом члану имају за полазну тачку дан отварања изложбе.

#### Члан 5.

Уговарајућа земља на чијој је територији организована изложба саобразно одредбама овог Споразума треба, са резервом члана 8. ниже наведеног, послати дипломатским путем позив страним земљама.

Три године унапред ако се ради о опћим изложбама прве категорије.

Две године унапред за опће изложбе друге категорије.

Једну годину унапред за специјалне изложбе.

Ни једна Влада не може организовати ни дати покровитељство за учествовање на једној међународној изложби ако горњи позив није послан.

#### Члан 6.

Ако су више земаља у међусобном спору око организовања једне међународне изложбе, приступиће измени погледа да би се одлучили која ће земља добити предност за организацију.

У случају да не може да дође до споразума затражиће се арбитража Међународног уреда, који ће водити рачуна о разлозима наведеним нарочито о посебним разлозима историјске или моралне природе, периоде истекле од задње изложбе и броју манифестација већ организованих са стране натјечућих земаља.

#### Члан 7.

Ако је једна изложба која одговара карактеристикама манифестације дефинисаних у члану 1. организована у једној земљи, која није приступила овом Споразуму, уговарајуће земље тражиће мишљење Међународног Завода пре него се одазову позиву за ову изложбу.

Неће дати свој одзив пројектованој изложби, ако она не претставља исте гаранције које тражи овај Споразум или бар довољно гаранције. У случају истодобности између једне изложбе организоване од стране једне уговарајуће земље и земље која није приступила Споразуму, друге уговарајуће земље даће свој пристанак изузев нарочите околности, првој.

#### Члан 8.

Земље које желе организовати једну изложбу о којој је реч, у овом Споразуму требају упутити Међународном Уреду, најмање шест месеци пре рока за позиве означеног у члану 5, једну молбу за регистравање ове изложбе и трајање; она мора бити пропраћена класификацијом опћим правилником, правилником оцјењивачког одбора и свих увјерења, означавајући мјере које се предвиђају за осигурање безбиједности лица и грађевина, заштиту индустријске и умјетничке својине и за задовољење обвеза предвиђених у поглављима IV. и V. Уред неће регистrirати ако изложба не испуњава услове овог Споразума.

Ни једна уговарајућа земља неће примити позив за учествовање на једној изложби циљаној овим Споразумом, ако овај позив не садржава ознаку да је извршено регистравање.

Међутим, уговарајуће земље, које су добиле овај позив потпуно су слободне да не учествују на једној изложби организованој саобразно одредбама ове конвенције.

#### Члан 9.

Кад једна земља одустане од једне изложбе коју је намјеравала да организује, и која је добила регистрацију, Међународни Завод ће одлучити о датуму на који ће бити приуштена поново са другим земљама за организацију једне друге изложбе.

*III. ПОГЛАВЉЕ.*

## Међународни Уред изложба.

## Члан 10.

Установљује се Међународни уред изложба са задаћом да бдије над примјеном Споразума. Овај се уред састоји из једног Управног Савјета са једном комисијом за класификацију и једног директора чије је именовање и надлежност одређена правилником предвиђеним следећим чланом.

Први састанак Управног Савјета Међународног Уреда биће сазван у Парис од стране Владе француске Републике у години која ће услиједити ступање на снагу Споразума. У току овог састанка Управни Одбор одредиће сједиште Уреда и изабраће директора.

## Члан 11.

Управни Савјет састоји се из чланова именованих од стране уговарајућих земаља и то од један до три од сваке земље. Дозвољено је додати још, у циљу савјетовања, два или три члана Међународне трговачке Коморе, означена од стране Коморе.

Савјет је надлежан за сва питања која му овај Споразум додијели. Он расправља и усваја правилнике о организацији и унутрашњем функционисању Међународног Уреда. Доноси буџет прихода и издатака и контролише и одобрава рачуне.

## Члан 12.

Свака земља, колики био број њених делегата располаже са једним гласом у Савјету. Свака земља може повјерити заступство делегацији друге земље, која у том случају располаже са бројем гласова једнаким броју земаља које заступа. Кворум од двије трећине земаља заступаних у Савјету потребан је за правоваљаност одлука.

Гласовања се доносе апсолутном већином гласова, осим у слиједећим случајевима:

- 1) Доношење правилника.
- 2) Повећање буџета.”

Dr Smiljana ĐUROVIĆ

FOREIGN TRADE AND PARTICIPATION OF THE KINGDOM  
OF YUGOSLAVIA AT INTERNATIONAL FAIRS  
(An analytical investigation of the structure of Yugoslav trade policy 1918-1941)

*Summary*

The text methodologically states the basic investigational coordinates for the investigation, in addition to industry, of one of fundamental issues of modern history of the XX century – namely, foreign trade, thus laying foundations for all further studies in the field. Dealing with foreign trade, stressing in particular the role of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i. e. Yugoslavia, at international fairs, the paper deals with structures that are the main integrational processes in history.

Analyzing the great number of numerical facts presented in the paper the main integrational processes resulting from global historical movements are defined. These global movements involve not only what can be historically defined as the Yugoslav geographical area, but the whole of Europe and other continents as well. A detailed analysis of the statistical tables presented allows for a research on the geographical direction of the integrational processes starting from the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes towards the rest of the world and vice versa.

The paper is presented in four chapters:

– Chapter one, „General part”, where basic issues of foreign trade policies of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes are discussed. The data given in this chapter is on the trading partners of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and on the institutions that were founded to facilitate trading, such as The chamber of commerce, The Institute for protection of foreign trade of the Ministry of trade and industry of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, The Museum of commerce etc.

– Chapter two is named „Chosen statistical data on Yugoslav foreign trade”. In this chapter the data is given on major trading partners of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in the 1920s.

– Chapter three is named „Yugoslav relations with other countries according to the documents of The Department for protection of foreign trade of the Ministry of trade and industry of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes”. In this chapter the main diplomatic documents containing data on industrial and trade relationships of Yugoslavia with other countries in the first half of the twentieth century are indicated.

– Chapter four, „International fairs – the Yugoslav economy propaganda”. In this chapter the interaction between the Yugoslav foreign trade and the international trade fairs is analyzed. The history of the ratification of the Convention on international fairs and the character of the main fairs held in Basel, Graz, Thessalonica, Anvers, Paris etc, from 1919 to 1941 is investigated.

The Appendices given at the end of the paper contain some important documents:

- 1) „Tableau des foires et des expositions” and
- 2) „The treaty on international exhibitions, Paris, November the 22<sup>nd</sup> 1928”

The relevant statistical and archive documents from the Archives Yugoslav and from other national institutions are presented in the footnotes.

